

LA VEGUERIA DE L'ALT TER. BASES HISTÒRIQUES I GEOGRÀFIQUES*

JAUME FONT I GAROLERA**

L'article planteja la viabilitat d'una vegueria integrada per les comarques d'Osona i el Ripollès en el marc del nou ordenament territorial de Catalunya. Aquest plantejament es porta a terme a partir d'una consideració dels antecedents històrics en la divisió de Catalunya i d'una anàlisi funcional del territori, considerant aspectes com les àrees comercials i el mapa sanitari, entre d'altres.

Paraules clau: ordenament territorial, vegueria de l'Alt Ter.

The article discusses the viability of a Vegueria – a regional administrative unit – formed of the comarques – the existing smaller units – of Osona and el Ripollès within the framework of the new territorial organisation of Catalunya. This discussion takes as its starting point a consideration of the historical precedents in the division of Catalunya and a functional analysis of the territory, including aspects such as the distribution of commerce and the geographical organisation of the health service, amongst others.

Keywords: local government reorganisation, Vegueria of the Upper Ter.

Prèambul

Abans de començar vull agrair la invitació que m'ha fet el Patronat d'Estudis Osonencs per pronunciar la seva conferència anual. És un honor parlar des d'aquesta tribuna, entre altres coses, per la projecció d'aquesta entitat que porta mig segle llarg de vida dedicada a promoure la cultura amb uns resultats avalats per una publicació de prestigi com és *Ausa*, una revista que és una referència ineludible en els camps de la recerca històrica, les lletres catalanes i la cultura en general. Que sigui per molts anys més!

He vingut per parlar de la divisió territorial de Catalunya i, concretament, per valorar la viabilitat d'una vegueria integrada per les comarques d'Osona i el Ripollès, que comprendria un territori drenat en gran part pel riu Ter. És a dir, parlaré de la *Vegueria de l'Alt Ter*, nom que fou proposat i aprovat unànimement per l'assemblea d'entitats osonenques que la promouen, feta a Vic el passat mes de maig,¹

* Conferència pronunciada al Temple Romà de Vic el 22 de novembre de 2003.

** Universitat de Barcelona.

1. L'Assemblea es féu a la seu del Consell Comarcal d'Osona, del complex El Sucre de Vic, el passat 12 de maig de 2003. En l'acte s'aprovà per unanimitat el nom d'Alt Ter per a la vegueria proposada, inte-

en què es feren uns primers passos en defensa d'aquesta demarcació i en la qual participà també el Patronat d'Estudis Osonencs.

Dividiré la conferència en les parts següents: començaré explicant la meua posició respecte al «problema» de la divisió territorial, centrant-me en les conclusions i propostes de l'*Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya* (2000), més conegut amb el nom periodístic d'*Informe Roca* i elaborat per una Comissió d'Experts nomenada per Parlament de Catalunya i presidida per Miquel Roca i Junyent; a continuació resumiré els enfocaments que han condicionat el debat territorial a Catalunya, per analitzar després els projectes que divideixen Catalunya en set vegueries; acabaré la conferència valorant la viabilitat d'una vegueria de l'Alt Ter, que conduiria a un mapa de vuit vegueries.²

Adverteixo que el títol de la conferència és potser una mica imprecís, en el sentit que parlaré més de geografia que d'història. De tota manera, no és pas aquí, en aquest Temple Romà de Vic, precisament, on s'han de donar lliçons d'història i subratllar la dimensió d'aquesta ciutat com a capital natural³ d'aquest territori interior, estès entre el Puigmal i el Montseny. Només recordaré el paper dels vigatans i dels osonencs, en moments decisius de la història catalana, i l'aportació dels seus intel·lectuals a la formació del catalanisme polític i el pensament comarcalista. Ningú no hauria dit, a priori, que una ciutat de la dimensió de Vic pogués generar en aquell moment un moviment intel·lectual tan sòlid, de la mateixa manera que poca gent creia que la ciutat i la comarca poguessin recuperar i consolidar la universitat, gràcies a la iniciativa i la tenacitat de la societat civil i a la voluntat política de les institucions municipals i comarcals.

La divisió provincial de 1833, tan poc adaptada a les característiques geogràfiques catalanes i al teixit urbà del país –tant el d'ara mateix com el d'aquell moment històric–, convertiria aquestes comarques en un rerepaís, mig oblidat, de Barcelona i de Girona, però cal esperar que una nova divisió veguerial, feta des d'una òptica estrictament catalana, torni a reconèixer llur dimensió i especificitat en el context català.

1. Consideracions preliminars sobre la divisió territorial

Començaré explicant la meua postura sobre el «problema» de la divisió territorial, que, en principi, no és el meu camp estricte d'investigació. Com a geògraf i també com a ciutadà m'interessa el tema, és clar, però fins ara m'havia centrat en altres aspectes de la recerca geogràfica, com el paper de les infraestructures de comunicació i transport o alguns problemes territorials específics, com la sostenibilitat econòmica i social de les àrees de muntanya i el medi rural.

grada inicialment per les comarques d'Osona i el Ripollès. Vegeu *El 9 Nou* i *la Marxa* del 16 de maig de 2003.

2. Agraïixo a Josep Cullell, Joan Lagunas i Àlvar Solà la lectura de l'original, com també els comentaris i els suggeriments que m'han fet arribar.

3. Empro el mot capital natural en el sentit que li donava el gran geògraf francès Paul Vidal de la Blache, que deia que una capital no es mesura per la seva funció administrativa sinó per la seva capacitat d'aglutinar humanament un territori.

Com a geògraf, he pensat sovint que el problema de la divisió territorial s'ha sobredimensionat, en el sentit que s'ha donat més importància als «continents» –a les ratlles sobre el mapa– que als «continguts», entesos aquests últims com les funcions i competències que exerceixen les demarcacions territorials. Sobre les comarques, per exemple, em semblava més útil dotar-les de competències que no pas revisar el mapa contínuament. D'altra banda, a Catalunya hi ha moltes contrades a les quals se'ls pot aplicar el concepte popular de comarca⁴ (el Collsacabra, sense anar més lluny), de manera que portades les coses a l'extrem es podria arribar a un esmicolament del mapa que tindria molt poca relació amb el concepte clàssic de comarca, elaborat pel catalanisme polític i materialitzat i consolidat amb la divisió territorial republicana.

Vistes les coses d'aquesta manera, el millor que es podia fer en matèria d'organització territorial era donar per bo el mapa fixat ara fa quinze anys (amb les lleis territorials de 1987 i 1988), que recuperava la divisió comarcal dels anys trenta amb l'addició de tres noves comarques, i procedir després a dividir Catalunya en grans unitats supracomarcal –les vegueries–, més operatives i més equilibrades, socialment i territorialment parlant, que les quatre províncies. O sigui, unes demarcacions pensades des d'una òptica estrictament catalana, amb l'objectiu d'apropar el poder al ciutadà i fer més eficient l'administració de la Generalitat.

Una vegada delimitades les vegueries, la resta de la feina a fer consistia a definir-ne els continguts. És a dir, quin poder polític tindrien, com s'encaixarien en el marc constitucional i estatutari, quines competències assumirien de les diputacions o de la diputació –si és que es creia necessari mantenir aquesta figura que l'Estatut del 1932 va suprimir–, quines funcions exercirien com a organització territorial de la Generalitat, com es resoldria l'organització de les àrees metropolitanes (Barcelona i, potser, Tarragona-Reus) i quines competències tindrien els municipis i les comarques en aquest context, tot això completat amb una llei electoral pròpia de Catalunya.

Ara bé, sembla que en aquest país hi ha una certa afecció a discutir la divisió territorial –portem un segle llarg donant voltes a la comarca– i cada vegada que es fa una proposta territorial s'aprofita el debat per impugnar, directament o indirectament, els mapes municipal i comarcal. I això és el que fa, precisament, l'*Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya* (2000). I ha estat la meua discrepància amb algunes premisses i conclusions d'aquest document el que m'ha portat a intervenir en el debat territorial. L'altra raó que m'hi ha conduït és la defensa d'una possible vegueria de l'Alt Ter, perquè entenc que un mapa de vuit grans demarcacions s'ajusta més a l'estructura territorial catalana que no pas un de sis o set.

No voldria fer ara una valoració a fons de l'*Informe Roca*, perquè ja he explicat la meua postura sobre això a través d'articles publicats a *El 9 Nou* i a *Ausa*. De

4. Això es constata en les respostes a la pregunta sobre la comarca de pertinença que la Ponència per a la Divisió Territorial de la Generalitat Republicana féu als municipis catalans; els resultats de la pregunta donarien un centenar de comarques i al costat de grans unitats com el Penedès, la Segarra o la Plana de Vic, hi havia una munió de petites comarques. Sobre això, vegeu VILA, Pau. «Gènesi de la divisió territorial». A: *Selecció d'escrits de Geografia*, 1977, aplegats per Lluís Casassas.

tota manera, em sembla necessari començar assenyalant algunes discrepàncies amb els seus continguts i propostes, perquè això em permet fixar una posició respecte al debat territorial i la vegueria de l'Alt Ter.⁵

Primera: l'*Informe* parteix del principi que un dels problemes territorials més greus de Catalunya és el minifundisme municipal.⁶ Aquesta afirmació impregna tot el document i en condiciona les conclusions, en el sentit que serveix d'excusa per revisar tots els mapes. Al meu entendre, aquesta diagnosi és discutible: l'existència de molts municipis també pot ser vista com un actiu del país i no tant com una càrrega. Al capdavant, això dóna veu pròpia a uns pobles i a uns territoris que acabarien per caure en la marginació més absoluta. I pel que fa als problemes polítics, econòmics, socials i territorials que puguin derivar-se d'aquest «minifundisme», tant el Parlament com el Govern català tenen prou competències com per promoure lleis i mesures de govern que contribueixin a resoldre'ls, sense que això impliqui la supressió o l'agregació forçada de municipis.

O sigui, potser hauria estat més útil centrar-se en les formes de donar suport als ajuntaments (des d'uns consells comarcals dotats de més recursos i més competències o des de les noves vegueries), que no pas centrar-se en la tasca de retocar mapes. I posats a dir, em sembla inviable, per inoperant, la proposta de revisar el mapa municipal cada cert temps,⁷ entre altres coses perquè la Generalitat pot actuar d'ofici quan sorgeixi un problema; és el cas, per exemple, dels plans i projectes urbanístics, que s'han de sotmetre a l'aprovació de les preceptives Comissions d'Urbanisme, dependents del Govern català, entre altres matèries específiques.

Segona: la meua opinió és que no s'hauria d'haver revisat el mapa comarcal per la via d'ampliar el nombre de comarques (l'*Informe* crea sis comarques noves) i deixar aquest mapa obert, en el sentit que se'n podrien establir moltes més.⁸ Tal com he dit abans, penso que hauria estat més útil donar el mapa comarcal per tancat, sobretot quan es reconeix que havia adquirit una certa carta de naturalesa entre la ciutadania (*Informe Roca*, p. 33). Aquesta via condueix cap a la inestabilitat del mapa i porta al minifundisme comarcal –tan criticat quan es tracta dels municipis–, fet que podria convertir la comarca en inoperant –que moltes vegades sembla que és el que realment es busca, atès el seu qüestionament implícit o explícit.⁹

5. No cal dir que tinc un respecte absolut pels redactors de l'*Informe Roca*, quatre d'ells geògrafs i tots professionals acreditats, però això no impedeix l'expressió pública de la discrepància.

6. Segons l'*Anuari Estadístic de Catalunya* (2003), que recull el cens de 2001, al país hi ha 946 municipis, dels quals 358 no arriben als 500 habitants i 280 més se situen per sota del 2.000.

7. Sobre això, vegeu els apartats 4 i 5 de l'*Informe Roca*, p. 22 i 23.

8. Són les comarques del Segre Mitjà (amb capital a Ponts), el Baix Llobregat Nord (Martorell), el Moianès (Moià), l'Alta Segarra (Calaf), la Selva Marítima (Blanes) i la Vall de Camprodon (Camprodon). El Lluçanès queda com a subcomarca dins d'Osona, essent l'únic cas en què s'aplica aquesta figura.

9. De fet, sembla que per aquesta via es vulgui anar a parar als macromunicipis, tal com propugna un estudi inèdit de la Diputació de Barcelona en què s'equiparen comarques i grans municipis. Aquest treball, anomenat *L'organització territorial de l'administració pública*, fou encarregat a Lluís Casassas abans del seu traspàs, però l'acabarien Jesús Burgueño i Francesc Nadal, entre altres geògrafs, el 1994. En l'estudi es fixen cent cinc comarques nominals, però amb funcions de supermunicipis. Sobre això, vegeu: NADAL, Francesc (coord.), 1994.

El mapa comarcal vigent no és perfecte, entre altres coses perquè n'hi ha ben poques, de divisions administratives perfectes, és a dir, que s'ajustin del tot a les característiques i al funcionament d'un territori en contínua mutació, i més en un país tan complex i dinàmic com Catalunya. Ni sóc un immobilitista comarcal ni sacralitzo les quaranta-una comarques vigents, però tampoc no es tracta de posar-les contínuament en qüestió. Personalment, em sembla més útil tenir unes demarcacions estables, que és el que passa a França, Itàlia i a molts països europeus, que no pas buscar problemes territorials a tot arreu i proposar després fórmules magistrals per solucionar-los. Al capdavant, el Parlament, sempre que hi hagi una majoria que ho aprovi, té potestat per reformar el que vulgui –com així ho ha fet en canviar el sistema d'elecció dels consells comarcals– i buscar consensos que resolguin els litigis que li arribin, com reconèixer les aspiracions de noves i velles realitats territorials com el Lluçanès, la vall de Camprodon o el Baix Llobregat Nord.

Tercera: l'*Informe* retoca els mapes fins al mínim detall: suprimeix enclavaments, agrupa i modifica municipis, en canvia de comarca i de vegueria i crea noves comarques aportant uns mapes tancats que obvien el pronunciament dels territoris afectats, o sia, la seva capacitat de decidir lliurement com i amb qui s'ajunten, en cas que hagin de fer-ho. Crec que haurien estat més enteses i assumides unes directrius generals que permetessin resoldre els problemes reals, com la prestació de serveis, la coordinació del planejament i la resolució de litigis entre municipis, que no pas aportar uns mapes bons i fets fins al mínim detall.¹⁰ Aquest procediment fa explicables algunes reaccions pejoratives contra l'*Informe*, com la fàcil acusació que les coses s'han fet des dels despatxos, sense tenir en compte la gent. D'alguna manera això representa caure, una vegada més, en el parany de donar més importància a la forma que a les funcions.

Quarta: no em sembla idònia, ni pel país ni per les comarques afectades, l'adscripció d'Osona a la Catalunya Central i la del Ripollès a les Comarques Gironines, entre altres coses, perquè això perpetua una de les incoherències més visibles del mapa provincial. Com diu l'Oriol Nel·lo (2003), i molts altres geògrafs, crec necessàries les vegueries, perquè poden ser un instrument efectiu d'equilibri territorial. Ara bé, en ser demarcacions que s'han de delimitar de nou –sobretot si no es volen recuperar les vegueries republicanes– el mínim que se'ls pot exigir és que estiguin ben dissenyades, que corregeixin anomalies com aquesta i que fixin demarcacions territorials coherents i adaptades a les característiques geogràfiques i funcionals del territori. I això no passa amb la Catalunya Central, tal com reconeix un informe promogut per la Diputació de Barcelona (2003).¹¹ En tot cas, sembla lògic que hi hagi una Catalunya Central amb capital a Manresa, però ja no ho és tant que aquesta demarcació inclogui Osona, sobretot per la seva manca de vertebració econòmica o social amb les comarques del Llobregat així com també

10. Vegeu en els Annexos de l'*Informe Roca*: «Document de treball: descripció històrico-geogràfica de les reformes proposades». Els redactors del document expliquen que amb això es vol fugir de l'ambigüitat (p. 29); la intenció és lloable, però entenc que si cal agrupar municipis o suprimir enclavaments els primers que hi han de poder dir alguna cosa són els afectats.

11. Vegeu LUDEVID, Manuel (dir.). *Estratègies territorials per a l'articulació de les Comarques Centrals*, 2003.

pels dèficits d'accessibilitat en transport públic, entre altres incoherències territorials. D'altra banda, tant Vic com Manresa i, en menor mesura, Igualada, articulen territoris extensos, de manera que no sembla pas que atorgar un plus de capitalitat a Manresa, en exclusiva, contribueixi a equilibrar l'interior del país, sobretot si hom té present que en aquest àmbit hi ha ben poques ciutats mitjanes i totes haurien de ser potenciades per un igual.¹²

Per concloure, les propostes que ara per ara hi ha sobre la taula condueixen cap a un mapa de set vegueries. Es tracta de les Comarques Gironines, la Regió Metropolitana de Barcelona, el Camp de Tarragona, les Comarques de Ponent, les Comarques de l'Ebre, la Catalunya Central i l'Alt Pirineu. D'aquesta manera, Osona queda adscrita a la Catalunya Central, amb capital a Manresa, i el Ripollès roman a la demarcació de Girona.¹³

En aquesta disjuntiva té sentit proposar una vuitena vegueria integrada inicialment per les dues comarques que ocupen, *grosso modo*, la conca de l'Alt Ter.¹⁴ O sia, un territori estès entre el Puigmal i el Montseny i enquadrat pels altiplans on es divideixen les aigües. Un marc geogràfic coherent amb el teixit urbà, els vincles històrics, socioeconòmics i culturals i els eixos de comunicació. Un territori que s'articula a través de l'històric camí natural que remunta el curs alt del Congost i del Ter i arriba fins als passos pirinencs de la collada de Toses i el coll d'Ares i del qual en surten també d'altres camins que porten al Collsacabra, les Guilleries i el Lluçanès. Un rosari de pobles, viles i ciutats s'arreglera tot al llarg d'aquests eixos principals i secundaris, que configuren una regió econòmica ben cohesionada i una de les poques zones poblades i dinàmiques de l'interior del país, amb Vic com a nucli vertebrador, però amb centres tan destacats com Manlleu, Torelló i Ripoll.

Aquesta demarcació tindria una extensió de 2.222,5 km² i una població de 155.287 habitants (2001). Aquestes xifres són força semblants a les de les Comarques de l'Ebre (3.261 km² i 157.771 habitants) i dupliquen amb escreix les de l'Alt Pirineu (62.662 habitants). I posats a fer números convé dir que la vegueria de l'Alt Ter supera en extensió les províncies de Guipúscoa (1.980 km²) i Biscaia (2.217 km²) i tindria un nombre d'habitants semblant al de vuit províncies espanyoles, entre elles Guadalajara (174.999 habitants), Àvila (163.442 habitants) i Terol (135.858 habitants). Si aquestes dades es comparem amb les italianes,¹⁵ en

12. Si considerem el traçat de l'Eix Transversal com a línia divisòria, al nord o a la mateixa línia de l'Eix només superen els 30.000 habitants Manresa i Vic, la primera amb 63.929 habitants i la segona amb 32.706 (cens de 2001). Per darrere queda Olot, amb 28.339 habitants, però no hi ha cap més municipi que arribi als 20.000 habitants. Si considerem l'àmbit de la plana de Vic, el sistema Vic-Manlleu-Torelló suma més de seixanta mil habitants.

13. Tant el *Pla Territorial General de Catalunya* (1995) com l'*Informe Roca* (2000) proposen sis demarcacions, però en un i altre cas s'acabaria acceptant la reivindicació d'una demarcació de l'Alt Pirineu. En el primer document com a àmbit especial de planejament, i en el segon com a àmbit que mereix un reconeixement especial. Vegeu l'apartat 3.3 de l'*Informe*, p. 61-63.

14. Això no exclouria d'altres possibilitats, com partir de la Regió VI de la divisió republicana, que integrava Osona, el Ripollès i la Cerdanya, un àmbit que s'ajusta força aproximadament a l'àrea comercial de Vic, que analitzo a l'apartat 3.b) d'aquest escrit.

15. Agraïxo a Marc Oliva l'ús d'aquestes dades que formen part del seu treball de recerca titulat: *Organització territorial comparada: el cas d'Itàlia* (inèdit).

aquell país hi ha trenta-nou províncies més petites en extensió i catorze que tenen una població semblant, entre elles Sondrio (177.298 habitants), Oristano (158.567), Rieti (150.534) i Aosta (119.148). Són números que per si mateixos avalen la viabilitat de la vegueria de l'Alt Ter.

Argumentar, doncs, la viabilitat d'aquesta vuitena vegueria serà l'objecte d'aquesta conferència. Entenc que ara és el moment de fer-ho per tres raons fonamentals: en primer lloc, perquè el mapa de set vegueries que es va imposant per la via dels fets consumats només és un àmbit de planejament del *Pla Territorial General* de 1995. En segon lloc, perquè aquesta divisió que integra Osona a la Catalunya Central i el Ripollès a l'àmbit gironí, no es recolza en sòlids arguments territorials, sinó que s'ha imposat acríticament. Finalment, perquè hi ha sobre la taula el compromís dels partits polítics catalans d'avançar en la redacció d'un nou Estatut. Un nou text que hauria de contemplar, entre altres coses, l'adequació del conjunt de l'organització territorial als interessos generals del país, sense hipotèques provincials, sense renunciar al fet comarcal i establint sempre el necessari diàleg amb la societat i les institucions dels territoris afectats.

2. La divisió territorial de Catalunya: l'eterna assignatura pendent?

La qüestió de l'organització territorial del país ha fet vessar riuades de tinta. S'ha dit, fins i tot, que no hi ha cap altre país al món que hagi escrit tant sobre aquest tema, fet que pot obeir a dues raons bàsiques: la primera radica en la complexitat i fragmentació geogràfica de Catalunya, tan pròpia dels països muntanyosos, on cada contrada té una personalitat geogràfica pròpia; i per comprovar-ho només cal preguntar-ho a la gent del Lluçanès o de la vall de Ribes. I la segona, en el poc marge de maniobra que deixa el marc institucional espanyol per dividir el país en marcs territorials coherents i més ajustats a la realitat geogràfica catalana que les quatre províncies. De fet, si Catalunya –o qualsevol altra comunitat autònoma– pogués organitzar el seu territori sense condicionaments externs, fa temps que la divisió territorial hauria deixat de ser un problema.

En aquest debat, l'escala bàsica de reflexió ha estat la comarca, vista com a demarcació «natural», pròpia de Catalunya, en contraposició a les «artificioses» províncies espanyoles, que el mateix Pau Vila considerava «repugnants» conforme al sentir del país. Ara bé, les províncies s'han consolidat en molts sentits, després de cent setanta anys de vigència, sigui per la creació d'un potent aparell burocràtic que ha teixit una feixuga trama d'interessos provincials de naturalesa diversa, o bé perquè han arribat a crear un cert sentiment «provincia-lista». És per això que mantinc el principi que qualsevol divisió supracomarcal que pugui fer-se ha de ser millor, més útil i més acceptada que la provincial, perquè en cas contrari valdria més la pena deixar-ho córrer.

Des dels anys vuitanta, el debat, centrat primer en la comarca, ha acabat per contemplar tota l'organització territorial, des del nivell bàsic, el municipi, fins als nivells més alts, com les vegueries. En aquest debat hi ha hagut tres fronts de reflexió: l'ideològic, el científicotècnic i l'administratiu. No cal dir que aquesta classificació és merament formal, pel fet que tots aquests enfocaments es barregen quan es parla d'organització territorial. Cada proposta acadèmica, per més

objectiva que vulgui semblar, té sempre implicacions polítiques; i al darrere de cada ideologia hi ha sempre un model territorial, conforme a una visió determinada de país. Una de les primeres coses que han fet els exèrcits i les revolucions triomfants, en totes les èpoques, ha consistit, precisament, a fixar una nova divisió territorial. I l'exemple històric més evident d'això són els corregiments felipistes o els departaments imposats per la Revolució francesa.

Vist, doncs, el paper de les demarcacions territorials, cal aclarir primer quines són les seves funcions, com a «continent» i «contenedor»: la primera és que constitueixen el marc territorial bàsic d'exercici directe de la ciutadania i de canalització de la participació democràtica (hom vota i pot ser elegit a través de circumscripcions territorials); la segona radica en què són el marc específic d'exercici del poder públic democràtic, a través d'ajuntaments, consells comarcals i diputacions, per culminar en els nivells més alts de l'administració de la Generalitat i de l'Estat; i la tercera, consisteix en el fet que esdevenen un marc de gestió i actuació «tècnica» de l'administració pública, contemplada a totes les escales, de la local a la general, en àmbits com el planejament territorial, sectorial i urbanístic i la prestació de serveis.

Amb el pas del temps i d'acord amb la consolidació de l'estat del benestar, les divisions territorials administratives han adquirit una importància creixent. I per verificar-ho només cal exposar unes dades elementals: l'any 2000, les administracions públiques gestionaven el 40% del PIB espanyol. O sigui, el 40% de la riquesa total distribuïda, *grosso modo*, en un 50% per l'administració central, un 35% per l'autonòmica i un 15% per la local, que a Catalunya inclou ajuntaments, consells comarcals i diputacions.

La importància de les demarcacions politicoadministratives és també creixent per al comú dels ciutadans, pel fet que la prestació de serveis públics com la sanitat, l'ensenyament i l'atenció social s'organitza a partir d'aquests «contenedors». Abans, una persona de Ribes de Freser o de l'Esquirol anava a la capital molt de tant en tant i només per assumptes de «papers» oficials, però avui la cosa és ben diferent, atès el gran nombre de serveis públics que es presten d'acord amb aquests «contenedors» territorials.

A més a més d'això, les divisions territorials de rang intermedi, com les vegueries o les províncies, acaben per ser també els contenidors a partir dels quals s'ha d'organitzar la societat civil. O sia, els partits polítics, els sindicats, les organitzacions empresarials, els col·legis professionals, les federacions esportives, les entitats culturals i tantes altres organitzacions ciutadanes i cíviques. Són també el marc habitual de realització d'estudis socioeconòmics i publicació d'estadístiques, a més de servir de marc territorial dels mitjans de comunicació de masses com premsa, ràdio i televisió. I és molt més lògic i eficaç que tot això funcioni i s'organitzi d'acord amb l'articulació natural i espontània del territori, que no pas a partir d'un fet administratiu. Sense oblidar, d'altra banda, el plus d'inversions econòmiques, coneixença pública i publicitat que reben les demarcacions d'aquest tipus i les seves capitals; què serien i què en sabríem avui, de Terol, Sòria o Guadalajara, si no haguessin estat capitals de província des de fa cent setanta anys?

a) *L'enfocament politicoideològic: comarcalisme versus municipalisme*

El debat territorial a Catalunya és consubstancial a l'aparició i consolidació del catalanisme polític, que des dels seus orígens, al final del segle XIX, propugna un model català d'organització territorial fonamentat en la comarca, entesa inicialment com a alternativa a les províncies, considerades artificioses i alienes al país.

Amb el pas del temps s'han fixat dues visions del problema «territorial»: l'una comarcalista i l'altra municipalista. Hi ha qui diu que la primera visió és conservadora i l'altra progressista, però mai no es poden fer distincions categòriques en aquesta qüestió: l'Esquerra Republicana dels anys trenta, per exemple, era comarcalista,¹⁶ de la mateixa manera que el PSUC, UDC i els moviments socialistes de la clandestinitat franquista.

El comarcalisme està en la mateixa arrel del catalanisme polític, que entén i sosté des dels seus orígens que la comarca és l'expressió territorial més pròpia i genuïna del país. O sigui, un fet reconegut per la gent, que crea sentiment de pertinença i que identifica els territoris. Hi ha una base històrica i geogràfica que explica aquest arrelament del comarcalisme, sobretot en llocs com el Penedès, Osona o l'Empordà, d'una forta personalitat geogràfica. O sigui, no es pot dir gratuïtament que la comarca és un anacronisme, perquè en molts indrets del país és un fet real, viu i assumit per la gent.

Ara bé, el «problema» de la comarca ha radicat en la seva difícil delimitació, pel fet que les comarques «naturals» o «populars», enteses com a «contenedors», són difícils d'ajustar a unes divisions administratives eficients i proporcionades en extensió i població. És per això que la Ponència per a la Divisió Territorial republicana adoptaria finalment un criteri restrictiu, limitant el nombre de comarques a trenta-vuit, cosa que comportaria el «sacrifici» de les comarques petites, com el Lluçanès i les Guilleries o les valls de Ribes i de Camprodon. Paral·lelament, i pel fet que d'aquestes trenta-vuit comarques tampoc no se'n podien inferir directament altres tantes delegacions territorials de la Generalitat –cal recordar que l'Estatut del 1932 havia suprimit les diputacions–, hom les agruparia en nou regions o vegueries.

L'enfocament municipalista és recent, tot i que no li falten precedents històrics, que cal buscar en el federalisme del segle XIX. En general, es parteix del principi que la base d'una administració pública eficient està en uns municipis grans i forts, que exerceixin el màxim de competències, única manera d'apropar el poder al ciutadà i fer efectiu el principi de subsidiarietat (principi que, dit sigui de passada, també és aplicable a la comarca, perquè tot depèn del contingut que se li vulgui donar). Hom diu que això no es pot dur a la pràctica en un país, com Catalunya, que té molts municipis petits, de manera que el primer pas per enfortir els municipis és reduir-ne el nombre. A part d'altres consideracions, aquesta concepció invalida, de fet, la comarca, que és vista com un anacronisme que remet a una Catalunya rural, inexistent des de fa molt anys.

16. Des de la proclamació de la República, el 14 d'abril de 1931, ERC adoptaria el mapa de vint-i-nou comarques que Pau Vila havia presentat poc temps abans, en un famós cicle de conferències organitzat per la Casa del Vallès. Vegeu: VILA, PAU. «Un projecte de divisió de Catalunya en comarques». A: *Selecció d'escrits de Geografia*, 1977, p. 100-117.

Si ho mirem a través de la pràctica política quotidiana, plantejar una reforma territorial va més enllà d'una visió municipalista o comarcalista. En primer lloc, perquè qualsevol decisió que s'adopti –com atorgar més competències a les comarques, crear vegueries o apostar per una reforma municipal profunda– comporta una modificació del poder territorial que provoca sempre guanys o pèrdues als diversos partits, d'aquí que sigui difícil arribar a consensos generalitzats. Els polítics experimentats solen dir que tothom corre a fer els números quan es parla de canviar alguna cosa.

En segon lloc, perquè hi ha legítims interessos territorials en joc. O sigui, les reformes territorials comporten guanys i pèrdues de personalitat política i de capitalitat, que incideixen en la localització d'equipaments i serveis públics però també en la implantació d'empreses de serveis o l'atracció d'inversions privades. Finalment, hi ha l'escull que ara per ara imposa la Constitució espanyola a les reformes territorials proposades des d'una òptica estrictament catalana.

b) La perspectiva científicotècnica: el debat territorial en el món acadèmic

En el debat sobre l'organització territorial de Catalunya hi han tingut sempre un paper destacat els geògrafs, des dels estudis de Pau Vila, Josep Iglésies, Pere Blasi o Miquel Santaló, fins a l'*Informe Roca* de l'any 2000, on participaren Enric Lluch, Jesús Burqueño, Robert Casadevall i Xavier Rubio. Ara bé, es tracta d'un camp obert en el qual intervenen especialistes de disciplines molt diverses: historiadors, juristes, economistes, urbanistes o politòlegs.

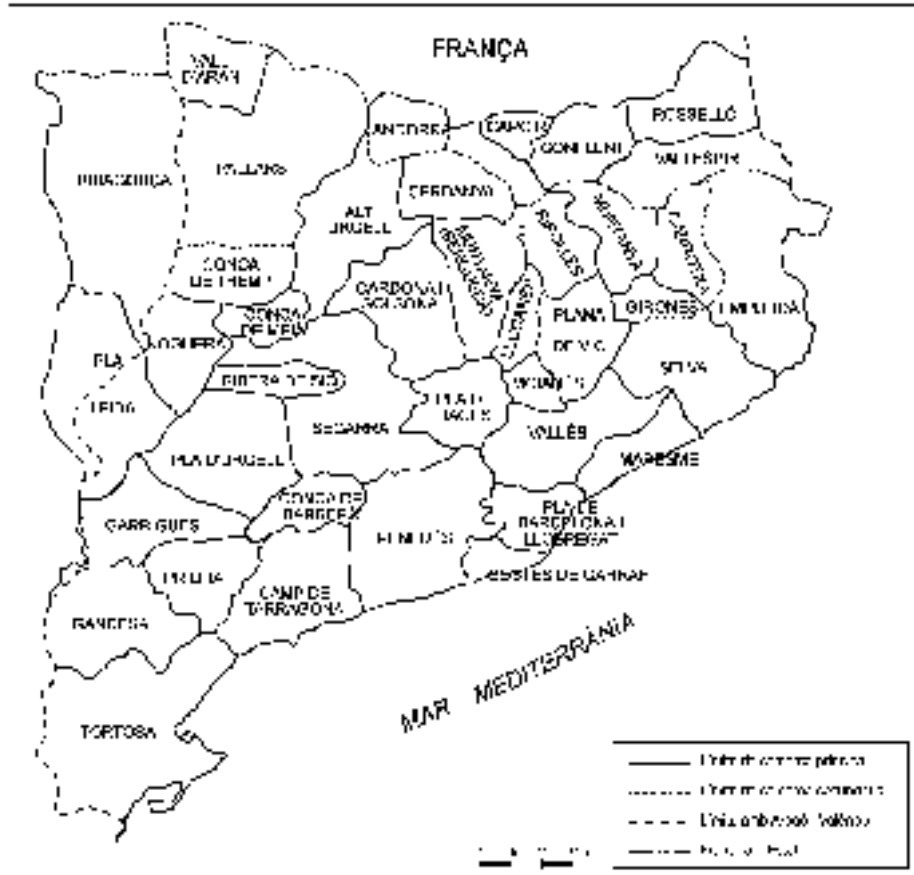
Arribats en aquest punt, permeteu-me explicar una anècdota. El primer mapa comarcal «modern», anomenat *Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya*, fou elaborat sota el patrocini del canonge Collell, que encoratjaria el jove seminarista Norbert Font i Sagué perquè el realitzés i el presentés als Jocs Florals de l'any 1897, on fou premiat. Deu ser l'únic cas en la història universal que un mapa resultava premiat en un certamen poètic, cosa que reflecteix la significació que el moviment catalanista havia donat a la comarca.

Els geògrafs tingueren un paper destacat en la Ponència per a la Divisió Territorial de la Generalitat Republicana, encapçalada per Pau Vila, i en els treballs de l'època de la transició política, on sobresurt la figura de Lluís Casassas i la seva proposta, formulada conjuntament amb Joaquim Clusa, d'organitzar el territori català en cent vint-i-set «municipalies» i cinc demarcacions supramunicipals (Barcelona, Girona, Tarragona, Lleida i Manresa). El treball de Casassas i Clusa (1981) representa, sens dubte, la ruptura de la tradició comarcalista que fins aquell moment havia estat hegemònica en el món acadèmic català.

D'aleshores ençà, molts tècnics posen l'accent en el mapa municipal, que s'hauria d'adaptar –diuen– a les característiques del territori i la societat del segle XXI. Vistes les coses d'aquesta manera, el país s'hauria d'organitzar en un nombre reduït de municipis grans i forts,¹⁷ que podrien exercir un gran nombre de

17. La forquilla pot situar-se entre les cent vint-i-set municipalies de Lluís Casassas i Joaquim Clusa (1981) i les dues-centes setanta Àrees Bàsiques Territorials del *Pla Territorial General* (1995). L'informe

Mapa 1: Comarques naturals i històriques de Norbert Font i Sagué (1897)

Font: Tret de «Les divisions administratives», *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona: FEC, vol. XVIII.

Comentari: Inclou trenta-cinc noms de comarques, sense comptar-hi Andorra, la Franja de Ponent i la Catalunya Nord.

competències, de manera semblant a alguns països del nord d'Europa, com Suècia. Ja he dit que aquesta concepció invalida, de fet, la divisió comarcal —és difícil fer compatibles comarques i grans municipis—, problema que es resol tot dient que les comarques foren delimitades a l'època en què la gent anava en carro i, per tant, ja fa temps que no tenen vigència.

ja citat de la Diputació de Barcelona (NADAL, Francesc, 1994) en fixa cent cinc, que designa amb el nom de comarques, i un segon informe de la Diputació barcelonina (PUJOL i MARIGOT, Rafael, 2001) en fixa cent quinze, també anomenades comarques. Tal com he dit abans, sembla que es vulgui anar a parar als macro-municipis per la via d'ampliar *ad infinitum* les comarques.

Per trobar l'àmbit d'aquests grans «municipis», hom s'ha basat en els sistemes urbans (àrees més o menys extenses, que mostren una certa cohesió funcional i que estan integrades per dos o més municipis). El procediment més habitual per determinar-los s'ha basat en els desplaçaments quotidians intermunicipals per raó d'estudi i treball, el que tècnicament s'anomena mobilitat obligada.¹⁸ Aquesta concepció –que pretén ser racionalista i tenir una visió neutra del territori– ha conduït a molts experts territorials cap a una mena d'obsessió per reduir el nombre de municipis, que s'ha vist com la fórmula magistral que permetria resoldre, definitivament, els problemes territorials de Catalunya, com la coordinació del planejament urbanístic o la prestació de serveis públics. L'*Informe Roca* parteix també d'aquesta premissa del minifundisme municipal, però en comptes de resoldre el problema per la via d'atorgar més pes a la comarca –que és un dels molts camins que podia haver pres aquest document– es decanta també per la supressió i agrupació de municipis, amb l'excusa gairebé única de la prestació de serveis.¹⁹

No sembla pas que aquesta solució sigui la millor manera de contribuir a l'equilibri territorial. En primer lloc, perquè la mesura afecta, sobretot, els municipis rurals i muntanyencs, que no són pas, precisament, els que tenen els problemes territorials més greus que, habitualment, es donen a les àrees més poblades i urbanitzades, on els límits municipals solen ser els carrers.²⁰ En segon lloc, perquè això representa liquidar l'única cosa important –l'únic instrument efectiu– de què disposen els petits municipis: la seva personalitat política i la seva capacitat legal de formar un Ajuntament que defensí els seus interessos, en igualtat de condicions. Des del punt de vista legal un alcalde és igual a un altre alcalde, sigui aquest de Campelles, Sora, Vic o Barcelona. I això és un actiu important dels petits municipis i un instrument efectiu d'equilibri territorial. No crec pas que la gent que viu avui a Vidrà, Pardines, Sobremunt o Tavertet hi guanyessin gaire si passessin a integrar-se en el municipi gran més proper.

Hi ha hagut una certa falta d'imaginació –o de desconeixença del rerepaís rural i muntanyenc, cosa que seria més greu– en aquest enfocament del problema municipal. Poques vegades s'ha anat més enllà de proposar la mesura dràstica de

18. Aquest mètode té «trampes» metodològiques. La més usual és emprar les dades a conveniència, com fer servir el primer, el segon o el tercer flux de mobilitat, segons els resultats que es vulguin obtenir. A Osona el primer flux es decanta cap a Vic en trenta-cinc municipis, però d'això no se'n pot inferir que el municipi de Vic hagi d'abastar tota aquesta àrea d'atracció, que comprendria gran part de la Plana i uns quants pobles de la perifèria muntanyenca. Un altre punt feble són els canvis dels fluxos, a causa de l'augment de la mobilitat, fet que comporta que els sistemes urbans siguin cada vegada més grans –és per això que a Osona es parla de la comarca-ciutat–, de manera que els mapes es desajustarien al cap de poc temps. Definir aquests sistemes urbans serveix per resoldre problemes específics com planificar el transport o la localització dels centres d'ensenyament i d'assistència primària, però no crec que se'n pugui inferir una divisió municipal. Sobre això, vegeu FONT I GAROLERA, Jaume (2001) i també els documents de la ponència *Territori del Segon Pla Estratègic Osona XXI* (2000).

19. Vegeu, a aquest efecte, els apartats de l'*Informe Roca*: «Objectius i criteris de l'informe», p. 0-13, i «La situació dels petits municipis», p. 17-19.

20. Hi ha un cert biaix en aquest plantejament del minifundisme municipal, perquè si es parteix de la premissa de la unitat urbana i funcional, els primers municipis que s'haurien de suprimir són els metropolitans (Santa Coloma de Gramenet, Sant Adrià del Besòs, etc.), solució que s'ha plantejat poques vegades, però que tampoc comparteixo.

la supressió de municipis, quan hi ha d'altres fórmules que permetrien resoldre satisfactòriament els problemes: cedir competències als consells comarcals, fomentar els serveis compartits sota fórmules diverses (consorcis, mancomunitats, etc.) o fer obligatòria, mitjançant l'acció del legislador, la cooperació intermunicipal en les matèries que es creguin adients.

Aquest discurs racionalista sobre el mapa municipal no s'ha traslladat al de vegueries, que sol tractar-se més superficialment, sense analitzar a fons l'estructura territorial del país o, fins i tot, prescindint-ne com en el cas d'Osona i el Ripollès. En general, els arguments que s'han donat per proposar un mapa de sis demarcacions són ben febles o inexistents: els sis Àmbits Funcionals Territorials del *Pla Territorial General* (1995) no s'argumenten enlloc. Tampoc no s'ha argumentat a fons l'acceptació d'un setè àmbit pirinenc, un territori poc articulat, econòmicament i funcionalment parlant. L'*Informe Roca* es decanta per establir poques vegueries (sis) i equiparar-les a províncies a tots els efectes, amb l'argument que d'aquesta manera potser hi ha alguna probabilitat que siguin aprovades per les Corts Espanyoles,²¹ però no crec pas que això sigui viable, en principi perquè a Espanya n'hi ha unes quantes, de províncies irredemptes, com Cartagena i el Bierzo, de manera que l'acceptació de la proposta catalana podria obrir un debat que ningú no sap on arribaria. Vistes les coses d'aquesta manera, és probable que sigui més fàcil d'obtenir la província única –al capdavant, hi ha set comunitats autònomes uniprovincials–,²² que incrementar fins a sis –o set, amb l'Alt Pirineu– el nombre de províncies catalanes.²³

c) L'enfocament des de l'òptica de la tècnica administrativa

L'enfocament que se centra en la pràctica administrativa és cada vegada més important, tant per la complexitat que ha adquirit l'administració pública com també per l'abundant volum de recursos econòmics que s'han de gestionar. Ja he dit abans que les divisions territorials, en tant que continent més o menys adaptat a la realitat geogràfica, tenen avui molta més transcendència que en el passat. Hi ha en joc la distribució territorial del poder polític, però també l'eficàcia de l'administració pública en matèries com el planejament territorial sectorial i la prestació de serveis públics.

Des d'aquesta òptica de la tècnica administrativa, en el present hi ha dues postures: una de majoritària, que defensa l'adaptació dels diversos nivells administratius a uns mapes únics i vàlids per a totes les administracions i serveis (cal acabar amb el galimaties dels mapes actuals, diuen els partidaris d'aquesta

21. Vegeu: *Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya*, 2000, p. 49 i següents.

22. Són les següents: Astúries, Cantàbria, Regió de Múrcia, Comunitat de Madrid, la Rioja, Navarra i les Illes Balears (cada illa té un Consell Insular, que actua en el territori de l'illa).

23. És per això que és plausible la moció del Consistori de Vic (2001) a favor de la província única (aprovada per unanimitat, amb representació de CIU, PSC, ERC, IC-V i PP), perquè aquesta és l'única manera de fixar una divisió supracomarcals sense hipoteques provincials i conforme a l'estructura territorial del país. I cal recordar, tal com diu la pròpia moció vigatana, que aquest era el mandat aprovat inicialment pel Parlament català.

opció). I una altra postura, minoritària, que propugna una certa flexibilitat de les demarcacions, en funció de l'especificitat de cada servei públic. O sigui, es diu que l'organització territorial de la sanitat o de l'educació no tenen perquè coincidir o ser les mateixes que l'organització territorial dels bombers, la policia o els serveis territorials dels diversos departaments de la Generalitat.

Aquesta opció no s'hauria de descartar del tot, si més no pel que fa a la gestió tècnica d'alguns serveis que proporciona la Generalitat, com ara l'organització territorial de la sanitat, l'ensenyament i l'assistència social. En tot cas, no seria massa bo que les noves demarcacions supracomarçals –siguin quines siguin– funcionin amb els esquemes rígids de la divisió provincial. En les circumstàncies actuals, per un habitant del Ripollès pot tenir més interès i utilitat dependre sanitàriament de la demarcació de Vic que de la de Girona, si més no en termes de proximitat, disponibilitat de comunicacions i facilitat de desplaçament de pacients i familiars. Es pot dir el mateix pel que fa a l'organització i adscripció dels col·legis professionals i les delegacions de les cambres de Comerç i tants altres organismes que ara per ara segueixen els rígids esquemes provincials.

Una certa flexibilitat resoldria, d'altra banda, la prestació de serveis en territoris fronterers o d'adscripció difícil. És el cas de Santa Coloma de Queralt, per exemple, pertanyent a la província de Tarragona i adscrita a la Conca de Barberà, on es podrien buscar mecanismes perquè la sanitat i l'ensenyament depenguin d'Igualada, ciutat amb la qual mantenen una relació constant, en comptes d'obligar la gent a desplaçar-se cap a Montblanc o Valls, on pràcticament no hi ha comunicacions.²⁴ I d'exemples semblants n'hi ha uns quants a Osona i el Ripollès. Té algun sentit, per exemple, que les actes electorals de Vidrà s'hagin de portar a Puigcerdà, perquè el municipi pertany a aquest partit judicial? No seria hora que això s'hagués resolt?

3. La divisió de Catalunya en vegueries o demarcacions supracomarçals

Si va costar molt de proposar i aprovar un mapa comarcal que pogués ser útil per governar el país –fet que obligà a deixar de banda les visions romàntiques de la comarca i optar per criteris funcionals– també fou difícil dividir el país en grans àmbits supracomarçals, entesos com a instruments de representació política i de govern. En aquest sentit, i una vegada descartades les quatre províncies per la seva inadaptació a l'estructura territorial i al sistema urbà del país, el primer problema a resoldre és determinar quantes demarcacions territorials d'aquest tipus hi ha d'haver a Catalunya. A priori jo diria que vuit –o com a màxim nou, si es reconegués l'especificitat penedesenca a cavall de les àrees metropolitanes de Tarragona i Barcelona–,²⁵ però cal argumentar aquesta resposta analitzant breument l'estructura territorial i urbana del país, en un sentit històric.

24. Agraïxo a Lluís Frago, que està realitzant un treball de recerca en aquesta zona, que m'hagi facilitat la informació.

25. Cito aquí una possible vegueria penedesenca, perquè aquesta és una aspiració antiga de les comarques del Penedès (Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf). Personalment, veig més clara aquesta proposta que incloure el Penedès a la Regió Metropolitana de Barcelona, entre altres coses perquè els problemes del Penedès són força diferents dels metropolitans. I posats a dir, em sembla més plausible incloure Igualada en

a) *Esbós de l'estructura urbana i territorial de Catalunya*

Si repassem la història, a Catalunya hi ha hagut entre vuit i dotze ciutats que tradicionalment han organitzat territoris extensos i han actuat com a elements de cohesió en les seves respectives àrees d'influència.²⁶ En la societat de l'antic règim els principals centres vertebradors eren les ciutats episcopals, de les quals n'hi havia set a Catalunya (Barcelona, Girona, Tarragona, Lleida, Tortosa, la Seu d'Urgell i Vic), que passarien a ser vuit ciutats quan es creà el bisbat de Solsona, al segle XVI (un bisbat que, sigui dit de passada, abasta el Solsonès i el Berguedà i parts significatives del Bages, en el marc de la Catalunya Central estricta). A més d'aquestes seus episcopals, hi havia d'altres ciutats històriques que esdevindrien centres de mercat i de serveis,²⁷ d'influència clarament supracomarcal com Reus, Figueres, Vilafranca del Penedès, Granollers o Manresa.²⁸ Això porta a una dotzena de ciutats, descartant Solsona per la seva limitada influència en l'àmbit de la Catalunya Central estricta, vertebrada per Manresa. Més tard, durant el segle XIX, apareixen grans centres industrials com Badalona, Mataró, Sabadell i Terrassa, però situats molt a prop de Barcelona i més sotmesos a la seva influència directa.²⁹

Aquesta estructura territorial fou reproduïda de manera força ajustada pels corregiments implantats amb la Nova Planta, que són la primera divisió territorial pensada *ex novo* i feta amb voluntat de «controlar» el país. Es delimitarien dotze corregiments,³⁰ amb capçaleres a Girona, Vic, Mataró (amb Granollers), Barcelona, Manresa, Vilafranca del Penedès (amb Igualada), Cervera, Puigcerdà, Talarn (Tremp), Lleida, Tarragona i Tortosa, a més d'un tractament especial per a la Val d'Aran. Segons Pau Vila,³¹ eren demarcacions força més ajustades a la geografia del país que les vegueries medievals. El corregiment de Vic comprenia, a grans trets, bona part d'Osona, el Ripollès (amb Camprodon però sense la vall de Ribes, adscrita a Puigcerdà) i la ciutat d'Olot (Garrotxa).

una vegueria penedesenca (l'Alt Penedès i el sud de l'Anoia tenen una gran vinculació funcional), que no pas integrar-la de manera forçada a la Catalunya Central. De fet, en l'organització territorial de l'Institut Català de la Salut (any 2003), l'Anoia s'integra a la regió sanitària de la Costa de Ponent, conjuntament amb l'Alt Penedès, el Garraf i el Baix Llobregat.

26. No considero aquí les capitals de les vegueries medievals, que en algun moment van arribar a ser divuit.

27. No cal dir que tres ciutats, Vic, Lleida o Girona, reunien la doble condició de seu episcopal i gran centre de mercat. Segons els treballs de la Ponència per a la Divisió Territorial, l'àrea d'atracció del mercat de Vic era la segona de Catalunya, per darrere de Reus.

28. Manresa mai no ha estat un centre de mercat agrari important, però ben aviat (des del segle XIV) es convertiria en el principal nucli aglutinador de les conques del Llobregat i el Cardener, aigües amunt del congost del Cairat.

29. També hi ha Igualada, notable centre industrial, però més vinculat a Barcelona que a la Catalunya Central i amb vincles intensos amb l'Alt Penedès, sobretot al sud de la comarca.

30. Aquesta divisió no és aliena a Josep Aparici, partidari de Felip V, però gran coneixedor del territori català, sobre el qual ha deixat un mapa de vegueries molt valuós (*Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña*, 1720) acompanyat d'una descripció del Principat. D'ell és la coneguda citació «*en lo que es más conocida Cataluña es en la repartición que por comarcas se nombra...*», on cita trenta-quatre comarques. Vegeu: VILÀ i VALENTÍ, Joan: «Les comarques a Catalunya. Un fet territorial mil·lenari». A: *El sentit històric de la comarca a Catalunya*, 1992, p. 67-73.

31. Vegeu l'apartat «Els corregiments felipistes», dins «La Divisió territorial de Catalunya». A: VILÀ, Pau. *Selecció d'escrius de Geografia de Pau Vila*, 1977, p. 44-46.

Els corregiments romandrien vigents fins a l'establiment de la divisió provincial, l'any 1833, que consagraria les quatre províncies actuals (Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona), completades un any més tard (1834) per trenta-dos partits judicials. Ara bé, ja he dit abans que aquesta divisió en quatre demarcacions s'adaptava malament a una realitat tan complexa i a un país tan poblat com Catalunya. D'aquesta manera, Tortosa centrava una cinquena província irredempta, mentre es fragmentaven territoris que històricament havien restat units, com Vic i Ripoll o el Penedès, sense deixar de banda que les comarques del Pirineu occidental quedarien en una posició ben marginal dins la província de Lleida. L'anòmal partit judicial de Puigcerdà –que inicialment tenia per capital Ribes de Freser–, que comprenia tot el Ripollès i mitja Cerdanya, és també un reflex ben evident de la inadaptació de la divisió provincial a les característiques del país. No van faltar crítiques a aquesta divisió, a més de la posició contrària del catalanisme polític: Pascual Madoz creia necessari fixar una nova província pirinenca i el regeneracionista Lucas Mallada proposava la incorporació del partit judicial de Vic a la província de Girona.

Hi ha intents de rehabilitar la divisió provincial de 1833, si més no des del punt de vista «tècnic». No ho comparteixo. En primer lloc perquè tal divisió representava l'esquarterament del país, tal com s'ha dit reiteradament, fet al qual s'oposava l'Ajuntament de Barcelona, que propugnava que Catalunya fos una única província.³² I, en segon lloc, perquè l'estructura interna de Catalunya requeria més un mapa de vuit o nou demarcacions que no pas la reducció a quatre províncies. També són tècnicament qüestionables els partits judicials, força menys ajustats a la realitat territorial que les comarques republicanes, com en el cas ja esmentat del partit de Puigcerdà.

b) L'àrea comercial de Vic com a reflex de cohesió territorial d'Osona i el Ripollès

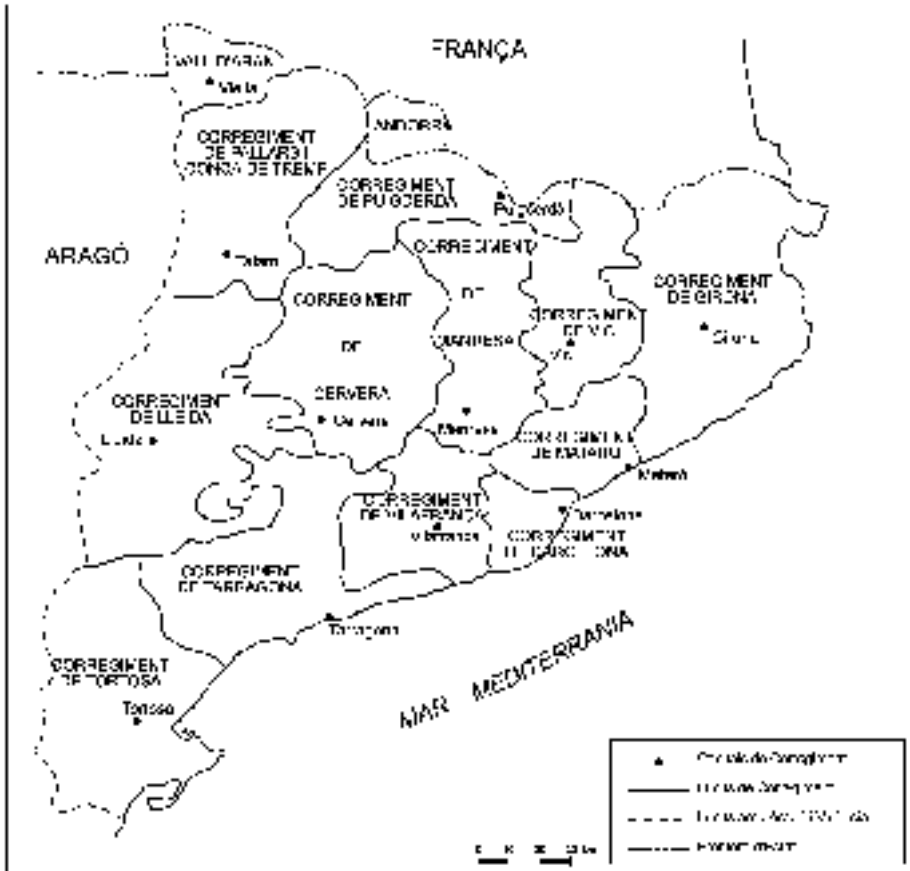
Arribats en aquest punt, és important dedicar un apartat a la significació de les àrees comercials, enteses com indicadors de l'existència de territoris cohesionats. En aquest sentit, en el preàmbul de l'*Anuari Econòmic d'Espanya* dedicat a definir el concepte d'àrea comercial s'afirma que hom podria entendre-les com a «equivalents a *províncies econòmico-comercials*, sense que el seu àmbit territorial coincideixi, lògicament, amb els de les províncies *político-administratives*».³³

Es disposa d'estudis sobre les àrees comercials des del 1963, any en què es publicà el primer *Atlas Comercial de España*, que després ha tingut continuïtat a través de l'*Anuari Econòmic* publicat per “la Caixa”. Aquest primer atles comer-

32. Segons Francesc Nadal, l'oposició del consistori a la divisió provincial fou rotunda. Sobre això, vegeu NADAL, Francesc «La xarxa administrativa i la xarxa urbana a la Catalunya del segle XIX», 2000, p. 95. Sobre aquest posicionament de l'Ajuntament de Barcelona vegeu també SARRIÓ I GUALDA, Josep. «La valoració de la divisió provincial que fan els diputats a les Corts, la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona». A: *El sentit històric de la comarca*, 1992, p. 141-144.

33. Sobre això, vegeu: *Anuario Económico de España, 2003*: «Áreas y subáreas comerciales de España» (definicions d'àrea i subàrea comercial), p. 2. Per completar la informació sobre l'*Atlas Comercial*, conèixer l'evolució històrica de les àrees comercials i la metodologia emprada per determinar-les consulteu la pàgina web: www.anuarieco2003.lacaixa.comunicacions.com.

Mapa 2: Els corregiments de la Nova Planta (1716)

Font: Tret de «Les divisions administratives», *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Barcelona: FEC, vol. XVIII.

cial establia que a Espanya hi havia en aquell moment cent una capçaleres d'àrea comercial i cent setanta capçaleres de subàrea; o sigui, ciutats que esdevenien centres o subcentres de compra d'un territori que comprenia els municipis atrets pels centres i subcentres de l'àrea comercial. A Catalunya hi havia en aquell moment tretze capçaleres d'àrea comercial, inclosa la de Vic, que comprenia la subàrea comercial de Ripoll.

L'existència de l'àrea comercial de Vic³⁴ pot ser considerada un indicador força precís de la cohesió i el funcionament «espontani» de gran part del territori de

34. Les àrees comercials prenen el nom del municipi considerat capçalera de l'àrea. Ara bé, el que posen en relleu és la imbricació econòmica del territori, com en el cas del comerç a l'engròs, amb empreses no necessàriament radicades a Vic, amb exemples ben coneguts com la Caixa de Manlleu, entre altres.

l'Alt Ter, més enllà de les divisions administratives. Ara bé, el més important territorialment parlant és que aquesta àrea comercial s'hagi mantingut fins avui, sobretot quan el nombre d'àrees comercials d'Espanya s'ha reduït dràsticament, en passar de cent una a setanta-tres àrees i capçaleres d'àrea entre el 1963 i el 2002; per contra, el nombre de subàrees comercials ha pujat de cent setanta a dues-cents sis durant el mateix període. Aquesta reducció de les àrees comercials té relació amb la millora dels transports i la xarxa viària que ha fet més accessibles les ciutats més dinàmiques o amb una oferta comercial millor; també hi han influït les grans superfícies i els complexos comercials que han modificat els hàbits de compra de la població.

En aquest procés, moltes ciutats han perdut la seva condició de capçalera d'àrea comercial i han passat a dependre d'altres ciutats més dinàmiques des d'aquest punt de vista comercial. A Catalunya, en concret, s'ha passat de tretze capçaleres el 1963 a només vuit en l'actualitat (2003); entre les ciutats que han deixat de ser capçaleres d'àrea comercial n'hi ha de la talla històrica i la tradició comercial de Reus, avui una subàrea comercial integrada a l'àrea de Tarragona.³⁵

Vic s'ha mantingut com a capçalera d'àrea comercial, fet que per ell mateix és un indicador precís de cohesió territorial.³⁶ O sigui, i dit en els mateixos termes de l'*Anuari Econòmic*, Vic centra una de les setanta-tres «províncies econòmico-comercials» que en aquests moments hi ha a Espanya. Per tal de precisar-ne la seva dimensió he reflectit les dades de l'últim *Anuari Econòmic* (2003) en el quadre adjunt, del qual es pot destacar el següent: primer, l'àrea comercial de Vic té avui una població de 181.734 habitants, fet que la converteix en la sisena àrea comercial de Catalunya; segon, sobre Vic hi gravita la subàrea de Ripoll, fet que palesa l'articulació funcional de les dues ciutats, si més no des d'aquest punt de vista comercial (la subàrea de Ripoll atreu una població de 33.448 habitants –que inclouen la Cerdanya i Puigcerdà–, que representen el 18% del total de l'àrea); i tercer, la notable atracció comercial que la ciutat osonenca exerceix sobre el territori, en el sentit que el 81% dels seus compradors són atrets de l'àrea i només un 19% correspon als de la pròpia ciutat (aquest percentatge només és superat a Catalunya per Girona i igualat per Tarragona, tal com es pot comprovar a les taules adjuntes).

Traslladat tot això al terreny de les coses concretes es podria dir que Vic, en tant que centre d'àrea comercial, ha estat capaç de mantenir i exercir un lideratge territorial, comparable en tots els casos al que exerceix Manresa (si descomptem la població de les dues capçaleres, Vic atreu 147.799 habitants i Manresa 154.820). Situades les coses en aquest context comercial, sembla que té poc sentit adscriure Osona a la Catalunya Central i que parlar de la vegueria de l'Alt Ter

35. La reducció del nombre d'àrees comercials s'ha fet en benefici de les capitals provincials, com l'absorció de Reus per part de Tarragona. En tot cas, només Manresa, Vic, Figueres i Olot han resistit l'efecte xuclador de les capitals de província, fet que expressa llur capacitat de vertebració territorial, sobretot de Vic, que compta amb un 81% dels compradors potencials de la resta de l'àrea.

36. Segons l'*Anuari Econòmic* (2003) l'àrea comercial de Vic comprèn la subàrea de Ripoll, a la qual s'adscriu Puigcerdà. És probable que en això hi influeixi la inèrcia dels vincles socioeconòmics entre les tres comarques (Osona, Ripollès i Cerdanya), que el túnel del Cadí no hauria trencat. En tot cas, és un argument a favor de la Regió VI republicana i subratlla la importància que tindria el túnel de Toses.

respon a un fet objectiu, si més no des d'aquest punt de vista de la cohesió i el funcionament del teixit econòmic (comerç majorista i minorista, xarxes de distribució i tota mena de serveis personals). I tot això també crea vincles socials, culturals i territorials que mostren que l'Alt Ter no és una ficció.

Àrees comercials de Catalunya (població atreta per les àrees i subàrees)

Àrea comercial	Població municipi capçalera d'àrea	Gravitació directa a la capçalera d'àrea	Població subàrees*	Població resta de l'àrea	Població total
	1	2	3	4=2+3	5=1+4
Barcelona	1.527.190	1.656.730	1.688.525	3.345.255	4.872.445
Tarragona	117.184	118.297	365.646	483.943	601.127
Girona	77.475	206.695	215.664	422.359	499.834
Lleida	115.000	93.945	221.754	315.699	430.699
Manresa	65.440	117.228	37.592	154.820	220.260
Vic	33.935	115.351	32.448	147.799	181.734
Figueres	35.174	71.330	—	71.330	106.504
Olot	28.890	21.943	—	21.943	50.833

*Àrea comercial de Vic: capçaleres de subàrea; Ripoll (inclou Puigcerdà).

Font: *Anuari Econòmic 2003. Àrees Comercials*. Barcelona, Fundació "la Caixa".

Àrees comercials de Catalunya (percentatges de població atreta per les àrees i subàrees)

Àrea comercial	% sobre població total de l'àrea comercial				
	Capçalera d'àrea	Gravitació directa	Subàrees	Resta de l'àrea	Total
	6	7	8	9=7+8	10=6+9
Barcelona	31%	34%	35%	69%	100%
Tarragona	19%	20%	61%	81%	100%
Girona	16%	41%	43%	84%	100%
Lleida	27%	22%	51%	73%	100%
Manresa	30%	53%	17%	70%	100%
Vic	19%	63%	18%	81%	100%
Figueres	33%	67%	0%	67%	100%
Olot	57%	43%	0%	43%	100%

*Àrea comercial de Vic: capçalera de subàrea; Ripoll (inclou Puigcerdà).

Font: *Anuari Econòmic 2003. Àrees Comercials*. Barcelona, Fundació "la Caixa".

Aquestes dades fan explicables les reticències de molts sectors de la societat civil vigatana i osonenca a la integració en una vegueria manresana. En principi perquè aquesta adscripció és contradiu amb el feix de vincles econòmics, socials

i culturals que s'han teixit en el territori. I també perquè Vic es pot tractar de tu a tu amb Manresa –i amb moltes capitals de província–, si més no en aquest terreny de les *províncies economicocomercials*. Ara bé, el lideratge territorial que Vic exerceix en aquest terreny no s'ha traduït, per ara, en un lideratge polític. De fet, no s'ha anat més enllà de la formulació de les Taules de Cooperació, proposades per l'alcalde Vic,³⁷ quan hi ha arguments de coherència territorial que permeten anar més enllà i promoure l'encapçalament d'una vegueria pròpia –en la línia de les entitats que promouen l'Alt Ter–, si més no amb tanta legitimitat històrica i tants arguments econòmics de pes com Manresa i bastants més que Tortosa o la Seu d'Urgell.

Es podria dir, per concloure, que el feix de relacions socioeconòmiques i territorials que s'han teixit al voltant de la capital osonenca i entre els centres i subcentres que integren la seva àrea comercial –que s'ajusta força aproximadament al territori de l'Alt Ter– és força més sòlid del que creu la classe política vigatana i osonenca, atesa la seva prudència o indiferència en aquest camp. En tot cas, el veritable problema de Vic no és ser capital o cocapital de la Catalunya Central, sinó que ningú s'hagi adonat que la ciutat encapçala una regió econòmica i que la seva classe política no hagi estat capaç –almenys fins ara– de sumar i buscar complicitats per aglutinar políticament aquest territori.

c) La divisió republicana en nou regions o vegueries

La famosa Ponència per a la Divisió Territorial de Catalunya es va crear el 1931, poc després de la proclamació de la República. En fou president el conseller Ventura Gasol i secretari el geògraf Pau Vila; entre els seus membres hi havia acreditats geògrafs com Josep Iglésies i ponents il·lustres com Antoni Rovira i Virgili, que es convertiria en defensor del nivell veguerial. La Ponència es completava amb representants de cada una de les quatre províncies. Els ponents realitzarien els seus treballs durant els anys 1931-1932, que foren exhaustius i complets, amb enquestes als municipis i visites de camp. Tots els documents de la Ponència, correspondència, enquestes, mapes, reports dels viatges i actes de les reunions, foren recopilats i publicats en un treball exhaustiu d'Enric Lluch i Oriol Nel·lo (1983).

L'objectiu de la Ponència era proposar una divisió comarcal que suplís la provincial (cal tenir present que les diputacions havien deixat de funcionar), però vistes les discrepàncies i la impossibilitat d'encaixar les comarques «naturals» o «populars» amb unes divisions administratives operatives, els ponents acabarien, després de moltes discussions, per situar-se en dos nivells, el comarcal i el veguerial o de superdemarcacions, suggerit des del principi per Antoni Rovira i Virgili.³⁸ La proposta definitiva que dividia el país en trenta-vuit comarques i nou regions o vegueries fou aprovada per la Ponència al final de l'any 1932, però no es féu efectiva fins al 1936, amb algunes rectificacions. No entraré ara en els

37. Entrat aquest document en premsa hi ha hagut la reclamació, per part de l'Ajuntament de Vic, de la seu de la sotsdelegació de la Generalitat a la Catalunya Central, creada pel nou Govern de la Generalitat.

38. Sobre això, vegeu OLIVERAS SAMITIER, Josep, 1999 i 2000.

debats que hi hagueren en el si de la Ponència, de manera que em centraré en el mapa de vegueries que aprovà, que és el que realment compta.³⁹

En aquest sentit, el conegut mapa de nou vegueries és un resultat de diversos assaigs previs. Els ponents començarien a treballar a partir d'un projecte de Pau Vila que dividia Catalunya en vint-i-vuit comarques;⁴⁰ en aquest projecte inicial Osona comprenia tot el seu àmbit actual a més d'un Ripollès restringit (la vall de Ribes s'adscrivia a la Cerdanya i la de Camprodon, a la Garrotxa). Vistes les discrepàncies, que també comportarien alguna dimissió, la Ponència optaria per treballar en els dos nivells comarcal i veguerial que he comentat abans, ja que això solucionava part dels problemes plantejats. Pel que fa a les vegueries, els ponents dibuixarien dos mapes, un de provisional i l'altre, definitiu.

El primer fou aprovat el 14 de setembre de 1932 i dividia el territori en onze unitats de primer nivell (vegueries) i trenta-nou comarques.⁴¹ Són les vegueries de Tortosa, Reus, Tarragona, Barcelona, Sabadell, Girona, Vic, Manresa, Lleida, Balaguer i la Seu d'Urgell. La vegueria de Vic, o Regió VII d'aquest projecte, integrava les comarques d'Osona, el Ripollès i la Garrotxa. En el segon projecte se «sacrificarien» les vegueries de Sabadell i Balaguer, i la capital de vegueria de les comarques pirinenques passaria a ser compartida entre la Seu d'Urgell i Tremp.

El mapa final que fixaria nou vegueries i trenta-vuit comarques quedaria enllestit en dues reunions més, celebrades els dies 1 i 12 d'octubre de 1932. Segons Pau Vila,⁴² i pel que fa a les vegueries, aquestes sessions es dedicaren a ajustar els mapes i a discutir tres casos dubtosos: el primer consistia a determinar si la ciutat de Barcelona havia de constituir en si mateixa una demarcació supra-comarcal, posició que fou rebutjada; el segon era si s'havien de delimitar dues vegueries a les comarques pirinenques occidentals, fet que es resolgué fixant la bicapitalitat Tremp-la Seu d'Urgell; el tercer motiu de discussió fou la integració de la Garrotxa a la vegueria de Vic (l'adscripció de la Cerdanya es veia clara), ja que els alcaldes garrotxins consultats eren més partidaris de romandre a Girona. Aquest problema obligaria els ponents a realitzar diverses visites a Olot, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses i Camprodon.⁴³ Pau Vila explica, respecte d'aquesta

39. Una vegada dictada aquesta conferència ha aparegut el llibre de Jesús Burgueño *Història de la divisió comarcal* (Barcelona, 2003), que conté un exhaustiu i documentat recull de les propostes de divisió comarcal i un estudi a fons de les discussions en el si de la Ponència republicana, respecte als nivells comarcal i veguerial. El llibre acaba amb una proposta de l'autor, que ell mateix anomena de consens, que propugna la creació de noves comarques, en la línia de l'*Informe Roca*, entre les quals hi ha el Lluçanès, el Moianès, la Vall de Ribes i la Vall de Camprodon. Pel que fa a vegueries, Burgueño inclou el Ripollès, la Vall de Ribes i la Cerdanya a la Catalunya Central, conjuntament amb Osona i el Lluçanès, mentre la Vall de Camprodon es queda a l'àmbit gironí.

40. Vegeu, LLUCH, E.; NEL-LO, O. (1983): Annex. Mapa 7. Primer projecte de Demarcacions.

41. Vegeu, LLUCH, E.; NEL-LO, O. (1983): Annex. Mapa 6. Primer assaig del segon projecte de divisió territorial en vegueries i comarques.

42. Vegeu VILA, Pau. *Selecció d'escrits de Geografia*, vol. I, «El projecte amb comarques i vegueries», p. 138-139.

43. Els reports d'aquestes visites de camp és poden consultar en el treball ja citat d'Enric Lluç i Oriol Nel-lo (1983). De fet, la unió Vic-Ripoll i la mateixa vegueria de Vic comptaren amb l'oposició dels dos representants gironins de la Ponència, Pere Blasi i Miquel Santaló; les seves reticències, sobretot de

discussió, que la Ponència optaria per mantenir la Garrotxa dins la vegueria vigatana perquè es tractava de comarques amb uns trets socioeconòmics semblants i perquè d'aquesta manera es mantenia la proporcionalitat de les nou vegueries.⁴⁴

El projecte original de la Ponència va quedar enllestit de la manera que es pot observar en el quadre adjunt:

Divisió en vegueries aprovada per la Ponència per la Divisió Territorial (1932)

Vegueria de Girona	Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès i Selva	182 municipis; 4 comarques 251.773 habitants
Vegueria de Barcelona	Maresme, Vallès Oriental, Vallès Occidental, Barcelonès i Baix Llobregat	125 municipis; 5 comarques 1.464.498 habitants
Vegueria de Tarragona	Garraf, Alt Penedès, Baix Penedès, Tarragonès i Alt Camp	93 municipis; 5 comarques 171.498 habitants
Vegueria de Reus	Baix Camp, Conca de Barberà, Priorat i Ribera d'Ebre	91 municipis; 4 comarques 132.435 habitants
Vegueria de Tortosa	Baix Ebre, Terra Alta i Montsià	33 municipis; 3 comarques 119.368 habitants
Vegueria de Vic	Garrotxa, Ripollès, Osona i Cerdanya	127 municipis; 4 comarques 160.128 habitants
Vegueria de Manresa	Berguedà, Bages, Anoia i Solsonès	116 municipis; 4 comarques 181.162 habitants
Vegueria de Lleida	Segarra, Urgell, Garrigues, Segrià i Noguera	165 municipis; 5 comarques 235.774 habitants
Vegueria de la Seu d'Urgell-Tremp	Alt Urgell, Pallars Jussà, Pallars Sobirà i Val d'Aran	129 municipis; 5 comarques 68.994 habitants

Font: *La divisió territorial de Catalunya*. Generalitat de Catalunya, 1937. Mapa: 2n assaig del 2n projecte.

Santaló, es recullen en les actes VIII, IX, X, XI i XII de les sessions de la Ponència. Ara bé, els altres ponents deien que el territori en tenia una opinió contrària, fins al punt que Antoni Rovira i Virgili arribà a dir «que la gent solvent de Girona creu que Ripoll ha d'anar amb Vic» (Acta, X, 14 de setembre de 1932). També hi devia haver d'altres reticències, perquè Pau Vila proposà a l'última reunió (12 d'octubre de 1932) suprimir la vegueria de Vic i repartir-la entre Girona i Manresa. Això fou rebutjat; l'acta XII diu textualment: «És completament improcedent la inclusió de la Cerdanya i la Plana de Vic a Manresa. En el cas de situar la Garrotxa a la vegueria de Girona, caldria mantenir la Cerdanya, Vall de Ribes, Camprodon i Plana de Vic, conservant la vegueria de Vic». I més endavant s'afirma que «Hom consultarà a la gent d'Olot si admeten la inclusió a la vegueria de Vic». Vegeu: LLUCH, E.; NEL-LO, O. (1983): «Actes de les reunions de la Ponència», p. 3-47. Tot això palesa, si més no, que l'estructura territorial catalana és molt sòlida i que els problemes del temps de la Ponència són gairebé els mateixos del present.

44. Vegeu VILA, Pau. *Selecció d'escrits de Geografia*, vol. I, «El projecte amb comarques i vegueries», p. 139.

El mapa veguerial fou retocat encara en la darrera reunió de la Ponència, celebrada el 18 de febrer de 1933, i es publicaria per Sant Jordi d'aquell mateix any.⁴⁵ Acabaven aquí els treballs dels ponents, que creien que el seu estudi era una base de treball per al Parlament, que hauria d'aprovar-ne la versió definitiva. El Parlament no ho podria discutir mai, per motius diversos com els fets d'octubre del 1934, però el Consell Executiu de la Generalitat oficialitzaria la divisió comarcal i veguerial mitjançant els decrets de 27 d'agost i 23 de desembre de 1936. La modificació més important que introdueixen aquests decrets és el canvi d'adscripció de la Garrotxa, que passaria a la vegueria de Girona (l'altra modificació situava a Tremp la capital de la regió pirinenca, en detriment de la Seu d'Urgell).

De l'estudi de les actes de les reunions, i del que publicaren els mateixos ponents més endavant, es desprèn que en tot moment es reconegué la Regió VI o vegueria de Vic, que apareix en els dos projectes de la Ponència (el de nou i el d'onze vegueries) i en tots dos casos comprèn Osona, el Ripollès i la Garrotxa, com també la Cerdanya, ben comunicada amb Vic i Ripoll a través de la línia fèrria Ripoll-Puigcerdà, inaugurada pocs anys abans (el 1922).

En la seva versió definitiva, la divisió en nou vegueries aprovada per la Generalitat en els decrets del 1936 quedaria segons el mapa i el quadre adjunts:

**Divisió territorial en nou regions, segons els decrets de la Generalitat
(27 d'agost i 23 de desembre de 1936)**

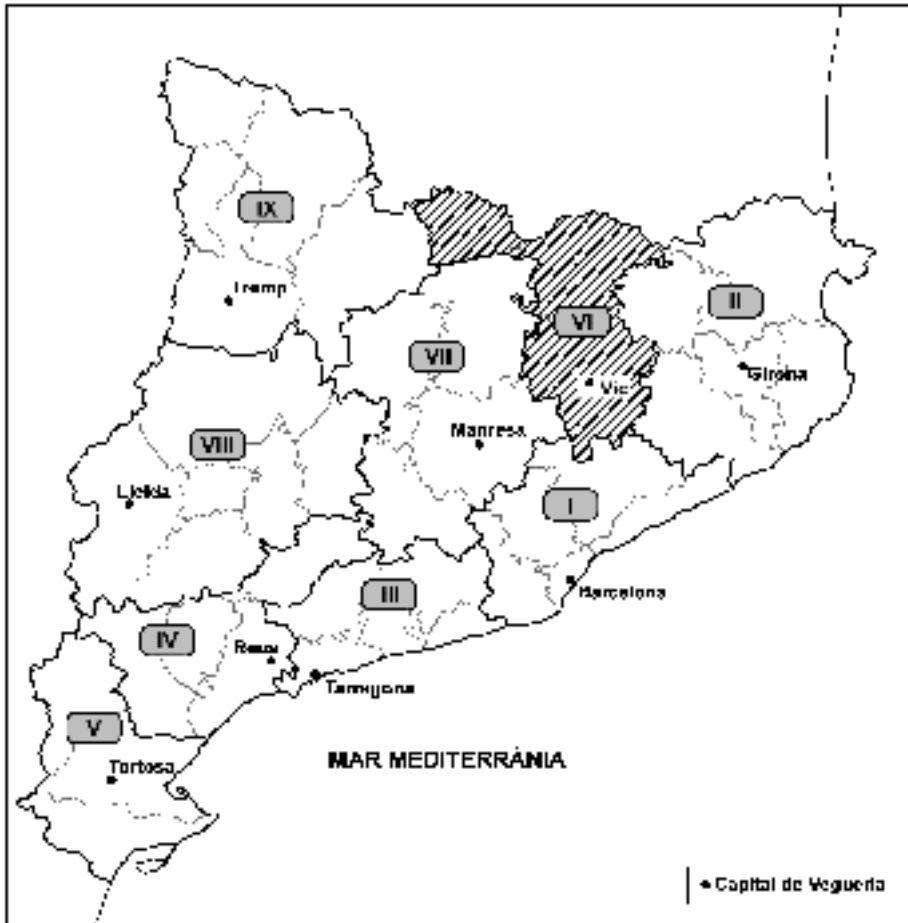
Regió I (primera) Amb capital a Barcelona	Maresme, Vallès Oriental, Vallès Occidental, Barcelonès i Baix Llobregat
Regió II (segona) Amb capital a Girona	Alt Empordà, Baix Empordà, Gironès, Selva i Garrotxa
Regió III (tercera) Amb capital a Tarragona	Garraf, Alt Penedès, Baix Penedès, Tarragonès i Alt Camp
Regió IV (quarta) Amb capital a Reus	Baix Camp, Conca de Barberà, Priorat i Ribera d'Ebre
Regió V (cinquena) Amb capital a Tortosa	Baix Ebre, Terra Alta i Montsià
Regió VI (sisena) Amb capital a Vic	Ripollès, Osona i Cerdanya
Regió VII (setena) Amb capital a Manresa	Berguedà, Bages, Anoia i Solsonès
Regió VIII (vuitena) Amb capital a Lleida	Segarra, Urgell, Garrigues, Segrià i Noguera
Regió IX (novena) Amb capital a Tremp	Alt Urgell, Pallars Jussà, Pallars Sobirà i Val d'Aran

Font: *La divisió territorial de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, 1937.

⁴⁵ El llibre de la Ponència duia el títol *Divisió Territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de muni* ; l'obra va despertar un gran interès i s'exhaurí en quinze dies.

Mapa 3. Divisió comarcal i regional segons els decrets de la Generalitat de 1936

(27 d'agost i 23 de desembre de 1936)

Font: VILA, Pau. «La divisió territorial de Catalunya». A: *Selecció d'escrits de Geografia*. Barcelona: Curial, 1977.

Comentari: El canvi més important dels decrets del 1936 respecte a la divisió aprovada per la Ponència el 1932 és el canvi d'adscripció de la Garrotxa, que passa de la Regió VI (Vic) a la Regió II (Girona). El mapa s'ha fet sobre la divisió comarcal vigent (2003).

Aquest conegut mapa comarcal i veguerial es consolidaria durant el franquisme, perquè l'adoptarien com a propi els partits polítics clandestins, els sindicats, les entitats cíviques (els escoltes, per exemple), els moviments socials i el món acadèmic. D'aquesta manera, els estudis geogràfics, històrics o econòmics empraven la divisió republicana com a base territorial, a vegades amb lleugeres modificacions, fet que contribuiria a la seva divulgació i popularització. Entre les

publicacions cabdals que ho feren possible cal destacar la *Geografia de Catalunya*, dirigida per Lluís Solé Sabarís (1958-1974), i l'*Enciclopèdia Catalana*;⁴⁶ les dues obres assumirien, amb ben poques modificacions, la divisió comarcal i veguerial dels anys trenta. Fou una acceptació «aclaparadorament positiva», deia l'Enric Lluch, l'any 1980, en una entrevista que li féu Jordi Borja a propòsit de la vigència de la divisió republicana, mig segle després de la seva formulació. I és el mateix Jordi Borja qui potser féu la reflexió més exacta sobre la seva acceptació:⁴⁷ «Això fa pensar que el paper d'aquesta comissió [la Ponència per a la Divisió Territorial] i en concret el paper d'en Pau Vila va ser de saber recollir, de trobar què hi havia de més essencial, tant en unes divisions territorials fetes a través de la història com en unes aspiracions col·lectives».

Per concloure aquesta explicació, tenen molt d'interès, perquè no han perdut vigència, els mots amb què Pau Vila justificava la creació de nou vegueries, més aviat reduïdes en extensió: «la reducció d'aquests territoris [les vegueries], en superfície, permet l'acostament de certs organismes polític-administratius a les terres més allunyades de les capitals de província, sobretot vers el sud i vers el centre i nord de Catalunya. L'establiment de capitalitats supracomarcalcs en el cor d'aquestes terres perifèriques vivificarà comarques que avui es desdoblben per no haver estat valorades ni ateses, a causa de la llunyania, llurs necessitats comarcals. Aquesta és la missió que pertocarà a Tortosa, Manresa, Vic i Seu-Tremp. L'esquema cartogràfic i el quadre adjunt donen una idea succinta d'aquest projecte de la ponència en vegueries i comarques, que és considerat per ella com la més recomanable divisió territorial de Catalunya».⁴⁸ Tots aquests arguments es poden subscriure avui, en què l'única vegueria que es pretén «sacrificar», respecte a la divisió republicana, serà la Regió VI o vegueria de Vic –equiparable a l'Alt Ter, amb l'exclusió de la Cerdanya–, ja que sembla que hi ha un cert consens polític que permetrà reconèixer les aspiracions de les Terres de l'Ebre, la Catalunya Central estricta i l'Alt Pirineu.

d) *Les propostes dels anys setanta i vuitanta. El Mapa Sanitari de Catalunya*

Durant els últims anys del franquisme i durant la transició política es feren diverses propostes de divisió comarcal i veguerial, la majoria formulades durant les discussions de l'Àmbit VIII (Ordenació del territori), del Congrés de Cultura Catalana, que fou, probablement, un dels marcs de discussió més prolífics i participatius que mai s'han fet sobre l'ordenació del territori català. Pel que fa a les vegueries, hom discutí moltes propostes, entre les quals n'hi ha mitja dotzena de significatives, i pràcticament totes preveuen una demarcació centrada per Vic, que integra sempre Osona i el Ripollès i, a vegades, la Cerdanya i la Garrotxa. És el

46. De fet, l'*Atlas Universal Català*, de l'Enciclopèdia Catalana, ha mantingut el mapa republicà de vegueries amb lleugeres modificacions. Vegeu, en aquest sentit, l'edició de 1988, on Osona i el Ripollès integren encara la Regió VI.

47. BORJA, Jordi (1980). «Pau Vila i la divisió territorial de Catalunya (entrevista amb Enric Lluch)», *CEUMT*, núm. 31, p. 2.

48. VILA, Pau. *Selecció d'Escrits de Geografia*, vol. I, «La gènesi de la divisió territorial», p. 139.

cas dels mapes d'Albert Serratos i de Manuel Ribas Piera, entre altres propostes. El mapa de Ribas Piera proposa una organització territorial basada en vuit regions de govern i un tractament especial per a les àrees metropolitanes; la Regió VI d'aquesta divisió té Vic per capital i comprèn les comarques d'Osona, la Garrotxa, el Ripollès i la Cerdanya.⁴⁹

En tots aquests casos, la inclusió d'un àmbit supracomarcal centrat per Vic i integrat sempre per Osona i el Ripollès es fonamenta en criteris històrics, territorials i funcionals. O sigui, d'una banda, per la seva coherència geogràfica: integra la conca de l'Alt Ter i les muntanyes i altiplans que l'encerclen, un espai ben cohesionat pels fluxos i els eixos històrics de comunicació. I, per altra banda, per l'amplitud i la cohesió de l'àrea d'atracció comercial de Vic –que ja he comentat–, i també pel paper de la ciutat com a centre supracomarcal de serveis, en àmbits com la sanitat privada i el comerç a l'engròs que, fins i tot avui mateix, arriba a la Cerdanya.⁵⁰

Entre totes aquestes propostes territorials dels primers anys de la democràcia sobresurt el Mapa Sanitari de Catalunya. Aquest mapa, elaborat l'any 1980 per la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat, té un gran interès per diversos motius.⁵¹ En primer lloc, per la seva finalitat pràctica, ja que es tractava d'organitzar l'assistència sanitària i hospitalària de manera que fos fàcilment accessible per tothom, independentment de les divisions administratives vigents. En segon lloc, per la solvència del treball realitzat, que comprenia un estudi de base del territori català, completat amb consultes als ajuntaments, els col·legis professionals, les entitats relacionades amb la salut i molts professionals de diverses disciplines.⁵² En tercer lloc, per les seves conclusions, concretades en un mapa de dotze Àrees de Salut, que té una gran coherència territorial; de fet, si s'agrupen les quatre àrees de salut metropolitanes (Barcelona ciutat, Maresme, Vallès i Baix Llobregat) el mapa comprendria nou demarcacions (vegeu el mapa 4). En aquest cas, Osona i el Ripollès formen l'Àrea de Salut número 7, anomenada *La vall alta del Ter*, de manera que aquesta àrea sanitària podria ser considerada com una primera formulació de l'Alt Ter. Aquest Mapa Sanitari va rebre molts elogis per part de la premsa i fou àmpliament divulgat, però no s'arribaria a aplicar. Repre-

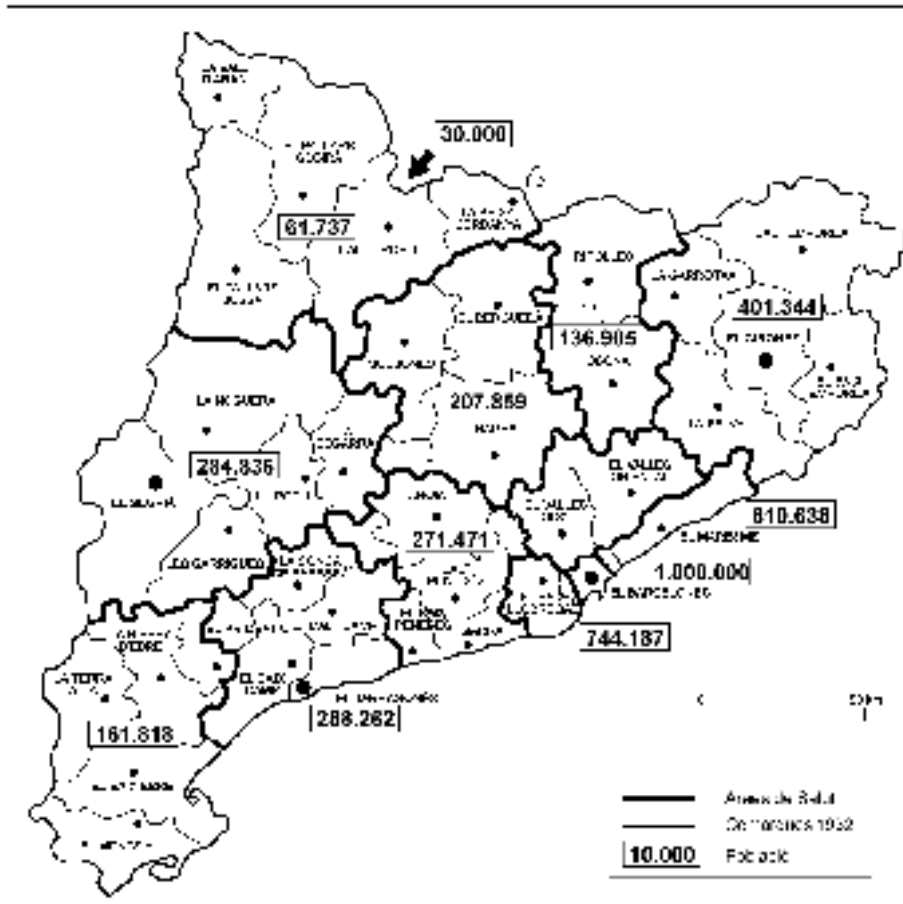
49. Vegeu LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol. *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents* (1939-1983), 1984. L'obra recull totes les propostes del període estudiat, entre elles les citades.

50. Té interès, en aquest sentit, un treball dirigit per Modest Reixach i Pla (1970) on s'analiza l'àrea d'influència sanitària de Vic que, examinada quaranta anys després, s'ajustava gairebé del tot a la Regió VI de la divisió republicana (Osona, Cerdanya i Ripollès).

51. El Mapa Sanitari de Catalunya fou elaborat en temps de la Generalitat provisional, presidida per Josep Tarradellas. El treball fou dut a terme pel Departament de Sanitat i Assistència Social, dirigit aleshores pel conseller Ramon Espasa; els treballs es feren l'any 1979 i el mapa s'aprovà el 7 de gener de 1980 (DOG, núm. 49, de 7 de març de 1980). El seu desplegament fou incomplet i s'orientaria de manera diferent en els anys successius. Sobre això, vegeu: Departament de Sanitat i Assistència Social (1980): «El Mapa Sanitari de Catalunya», dins LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol, 1984, p. 1.301-1.315.

52. El treball fou realitzat pel Gabinet Tècnic del Mapa Sanitari, i entre els geògrafs que hi col·laboraren hi ha Lluís Casassas, Enric Lluch i Pau Vila. La publicació del mapa va anar acompanyada d'altres publicacions i va tenir un ampli ressò a la premsa de l'època. Vegeu: LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol, 1984, p. 1.301-1.315.

Mapa 4: Divisió territorial de Catalunya en Àrees de Salut, segons el Mapa Sanitari de Catalunya (1980)

Font: *Mapa Sanitari de Catalunya* (1980): Generalitat de Catalunya. Departament de Sanitat i Assistència Social (Reproduït de LLUCH, Enric; NEL-LO, Oriol, 1984, p. 1.313).

senta, sens dubte, un dels pocs casos en què s'ha argumentat a fons una divisió territorial de caràcter supracomarcal. En tot cas, sembla un mapa força més adequat als requeriments d'accessibilitat de pacients i familiars que el mapa sanitari actual, que manté la separació d'Osona i el Ripollès.⁵³

53. Actualment, funcionen els següents Àmbits d'Atenció Primària: Lleida, Tarragona-Terres de l'Ebre, Barcelona-ciutat, Girona, Costa de Ponent i Regió Centre; funciona també una divisió territorial anomenada «tecnològica» que depèn de la distribució dels aparells mèdics que empren tecnologia punta (diàlisi, escàners, etc.). En tots dos casos Osona s'integra a l'Àmbit Central (Manresa) i el Ripollès a

e) Les propostes recents: del Pla Territorial General a l'Informe Roca

Tots els projectes que ara per ara hi ha sobre la taula contempnen l'adscripció d'Osona a l'àmbit anomenat «Catalunya Central», conjuntament amb l'Anoia, el Bages, el Solsonès i el Berguedà. El Ripollès, per la seva banda, restaria a l'àmbit gironí. No són propostes noves, sinó que es formulen d'uns quinze anys ençà i el seu denominador comú és la seva acceptació acrítica. O sigui, són divisions que mai s'han argumentat a fons prenent com a base criteris objectius com les àrees comercials i d'altres indicadors de cohesió territorial, ni parteixen de sòlids estudis de base com la divisió veguerial republicana o el mapa sanitari de 1980. En tot cas, la delimitació de la Catalunya Central i la inclusió de l'Anoia i d'Osona en aquest àmbit sembla que s'hagi fet més en funció de l'estètica del mapa que partint de veritables criteris d'articulació i cohesió territorial. A continuació examinaré breument el procés mitjançant el qual aquests mapes s'han concretat.

En aquest sentit, el 1977 es restableix provisionalment la Generalitat, el 1978 s'aprova la Constitució i el 1979, l'Estatut d'Autonomia el qual, en el seu article cinquè, basa la divisió territorial de Catalunya en municipis i comarques. Més endavant, la Llei 6/1980, aprovada pel Parlament amb un suport majoritari, preveu la transferència urgent i plena de les competències de les diputacions a la Generalitat, per tal d'extingir-les (articles 1, 2, 3 i 5), tal com féu l'Estatut del 1932. El preàmbul d'aquesta llei diu el següent: «El manteniment de les funcions de les actuals diputacions provincials és un obstacle a la nova ordenació territorial catalana que el Parlament haurà d'establir basant-se en l'enfortiment de la vida municipal, la institucionalització administrativa de les comarques i l'establiment d'entitats supracomarcales que s'adaptin millor que les províncies a les necessitats de la societat catalana actual».

Aquestes disposicions de la Llei 6/1980 quedarien en no res perquè foren objecte d'un recurs d'inconstitucionalitat, sancionat mitjançant una sentència del Tribunal Constitucional, de 28 de juliol de 1981, que entre altres coses diu que la «província» ha de tenir vigència obligatòria a tot l'Estat espanyol, en tant que continent i contingut (entitat local dotada d'autonomia per gestionar els seus propis interessos). El cas és que la sentència esmentada paralitzaria sis anys l'activitat legislativa del Parlament en matèria d'organització territorial. No sóc jurista i per tant no sabia valorar la sentència tècnicament, però em sembla que representa una interpretació molt restrictiva de la Constitució espanyola, sobretot si es té en compte que hi ha set comunitats autònomes uniprovincials. I això planteja un greuge difícil d'assumir des d'una perspectiva catalanista, pel fet que qualsevol d'aquestes comunitats uniprovincials, com Múrcia, Navarra o Astúries, té més llibertat que Catalunya a l'hora de dividir internament el seu territori conforme als seus interessos.

Tot i això, entre el 1985 i el 1988 s'aprovà la divisió comarcal, que seguiria el procés següent: la Llei reguladora de les bases de règim local (Llei 7/1985) fixa els criteris per a la creació dels Consells Comarcals; la Llei 6/1987 de 4 d'abril,

Girona. És una adscripció discutible en tots dos casos, sobretot si el criteri bàsic ha de ser la facilitat de desplaçament de pacients i familiars. Igualada, en canvi, s'adscriu a la regió Costa de Ponent (Baix Llobregat, Alt Penedès i Garraf), que és força més coherent des d'aquest punt de vista.

sobre l'organització comarcal, preveu una consulta als municipis; i, finalment, la Llei 22/1987, de 16 de desembre, aprova el mapa comarcal. I un any més tard, la Llei 5/1998 creava les noves comarques de l'Alta Ribagorça, el Pla de l'Estany i el Pla d'Urgell, que completen el mapa vigent de quaranta-una comarques.

D'aleshores fins ara, totes les divisions supracomarcal que s'han fet de Catalunya, alternatives a les províncies, han tingut un caràcter tècnic o funcional, sense contingut polític. Una primera divisió «oficiosa» en cinc demarcacions apareix en el *Pla de Carreteres de Catalunya, 1985-2001*, aprovat per la Generalitat el 1985. Aquest pla divideix el país en cinc àmbits de planejament específic de les carreteres comarcal i locals, que seran objecte del seu corresponent *Pla Zonal*. Osona s'inscriu dins l'*Àmbit del Pla Zonal II*, que comprèn les comarques del Bages, l'Anoia, el Berguedà i Osona;⁵⁴ el Ripollès, al seu torn, roman a l'àmbit gironí (Pla Zonal I). No s'ha redactat mai cap d'aquests plans, que tampoc reconeixien l'especificitat de les Terres de l'Ebre i l'Alt Pirineu, però representen, en tot cas, una primera formulació oficiosa d'un àmbit semblant a la Catalunya Central, que exclou, de fet, la recuperació del mapa republicà de nou vegueries.

La divisió en set demarcacions supracomarcal es concreta en el *Pla Territorial General de Catalunya* (PTGC), aprovat el 1995, que fixa sis àmbits de planejament, anomenats Àmbits Funcionals Territorials (AFT), per als quals s'hauran de redactar els preceptius Plans Territorials Parcial. Són els següents: Regió Metropolitana de Barcelona, Comarques Gironines, Camp de Tarragona, Comarques de Ponent, Comarques de l'Ebre i Catalunya Central; finalment, i com a resposta a la reivindicació de la Seu d'Urgell, el PTGC acabaria per contemplar l'Alt Pirineu com un àmbit de planejament especial.

D'aquesta manera, Osona s'integra a la Catalunya Central, conjuntament amb el Bages, el Berguedà, el Solsonès, l'Anoia i la Cerdanya, mentre el Ripollès es queda a l'àmbit gironí. De tota manera, el PTGC fa un reconeixement explícit de la unitat territorial i funcional Osona-Ripollès, en establir que el Ripollès tindrà la consideració de «comarca-ròtula» i haurà de ser inclosa en els dos àmbits de planejament, el de les Comarques Gironines i el de la Catalunya Central.⁵⁵

Aquests sis àmbits de planejament del PTGC, completats per l'Alt Pirineu, s'han anat imposat per la via dels fets. Des que s'aprovà el PTGC el Servei de Planificació Territorial del Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat redacta els Plans Territorials Parcial corresponents a les set demarcacions. Així mateix, l'Institut d'Estadística de Catalunya, depenent de la Generalitat, publica també les seves dades d'acord amb aquesta divisió territorial.⁵⁶

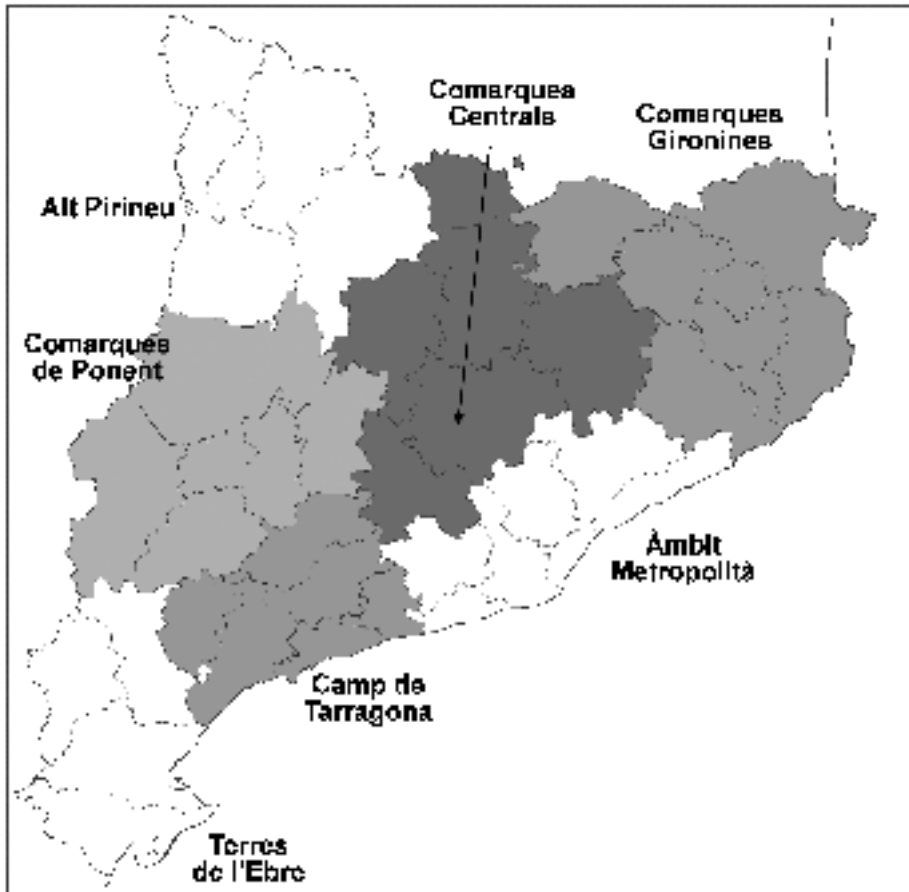
De bon primer, es deia que les demarcacions del PTGC servirien només per a la planificació territorial, però no costava gaire de veure que al seu darrere hi havia implícita una futura divisió veguerial de Catalunya, tal com demostraria després l'*Informe Roca* (2000). Així ho devia entendre el Consell Comarcal

54. Vegeu: *Pla de carreteres de Catalunya*, 1985, Art. 5, p. 155.

55. Vegeu *Pla General de Catalunya, Memoria*; els Àmbits Funcionals Territorials.

56. Vegeu a aquest efecte l'*Anuari Estadístic de Catalunya*, o bé consulteu la pàgina web: idescat.es, corresponent a l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Mapa 5: Pla Territorial General de Catalunya (1995). Comarques i Àmbits Funcionals Territorials

Font: Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

Comentari: Aquesta és la divisió territorial vigent (2003). Els Àmbits Funcionals Territorials (AFT) es consideren només a efectes de planificació territorial.

d'Osona, presidit aleshores per Jacint Codina, que presentaria diverses al·legacions al PTGC, aprovades per unanimitat en el marc del mateix Consell, entre les quals el PTGC n'acceptà una que qüestionava indirectament l'adscripció d'Osona en aquest àmbit central. Fou incorporada parcialment a la *Memòria* del PTGC, en l'apartat «Estratègies per a les Comarques Centrals», i preveu que Osona haurà de tenir els mateixos equipaments que un AFT. De la figura de comarca-ròtula, aplicada al Ripollès, no se n'ha sentit a parlar mai més.

Finalment, s'arriba a la creació de la Comissió d'Experts del Parlament de Catalunya que redactaria l'*Informe sobre la revisió del model d'organització*

del fet que això pugui ser interpretat com una pugna estèril de campanar. En tot cas, i pel que fa a l'àmbit institucional, hi ha el pronunciament del *Segon Pla Estratègic Osona XXI*, fet en el marc del desè aniversari del Pla en defensa de la Regió VI de la divisió republicana.⁵⁷ Pel que fa a l'estament polític, la cosa no ha passat de la moció del consistori vigatà a favor de la província única, feta en resposta a les conclusions de l'*Informe Roca*, que situen a Manresa la capital de la Catalunya Central.

Fora d'aquests pronunciaments, en el camp de la política hi ha hagut una prudència generalitzada, sense que s'hagi donat, fins ara, cap posició explícita a favor del restabliment de la Regió VI de la divisió republicana o promovent la vegueria de l'Alt Ter. Aquesta passivitat osonenca –que també podria ser interpretada com una claudicació o una renúncia en funció d'interessos partidaris i localistes–, contrasta amb l'activa campanya de la Seu d'Urgell en defensa de l'Alt Pirineu. Els polítics ripollesos, al seu torn, s'han mantingut en un discret silenci, tret d'algun comentari circumstancial. La premsa, des del moment en què s'aprovà el PTGC (1995), pràcticament donaria per feta la incorporació d'Osona a la Catalunya Central, tot i que s'hi mostrava reticent, comentant sobretot la inclusió de Vic a l'òrbita manresana (la qüestió més popular de totes) i mostrant-se favorable a la integració d'Osona i el Ripollès en una mateixa demarcació. I aquesta és la situació present, en què sembla que l'estètica del mapa de set vegueries té més força que la coherència territorial, que portaria a un mapa de vuit o nou grans demarcacions.

4. La viabilitat de la vegueria de l'Alt Ter

A vegades cal partir de la base d'unes premisses òbvies. I el que és obvi, en aquest cas, és que tot mapa de vegueries que pugui proposar-se ha de millorar la divisió provincial vigent. I ho ha de fer clarament i en molts aspectes: primer, s'ha d'adaptar millor a l'estructura territorial i urbana del país; segon, ha de simplificar i fer més àgil l'organització de les administracions públiques; tercer, ha de millorar l'accés de la ciutadania als serveis públics bàsics com la sanitat, la justícia, l'educació i l'assistència social; quart, ha de ser un instrument efectiu d'equilibri territorial, en el sentit de potenciar ciutats i territoris perifèrics (com els centrats per Tortosa, Manresa, Vic o la Seu d'Urgell); cinquè, no ha d'imposar adscripcions territorials forçades, sigui per qüestions sentimentals o identitàries o bé perquè complica l'accés dels ciutadans als serveis públics, tant per manca de tradició com per falta material de comunicacions; i sisè, ha de fixar les capitals de vegueria en ciutats que exerceixin un cert lideratge «natural» respecte als seus territoris, tant per tradició històrica com pel seu dinamisme econòmic, social o cultural. Al meu entendre, tot això s'acompleix molt més amb un mapa de vuit vegueries, que inclouria l'Alt Ter, que no pas amb un de set.

57. La proposta fou defensada per Josep Cullell en qualitat de president de l'àmbit *Territori, equilibri i cohesió comarcal* del *Segon Pla Estratègic Osona XXI*. En la ponència hi participaren Jaume Font, Assumpta Vila, Mauro Mas i Ramon Montaña, i també qüestiona l'adscripció d'Osona a les Comarques Centrals o a la Catalunya Central. Vegeu: *Segon Pla Estratègic Osona XXI: Territori, equilibri i cohesió comarcal*.

A més de complir aquestes sis condicions, diguem-ne de tècnica administrativa i coherència territorial, les vuit vegueries haurien de tenir personalitat i pes polític, en tant que continent i contingut. Dit més clarament: les vegueries haurien de ser circumscripcions electorals, amb capacitat d'escollir els seus representants, si més no al Parlament de Catalunya, sense deixar de banda el Parlament espanyol, cosa que l'Informe Roca resolvia mitjançant l'equiparació de vegueries i províncies. D'acord amb el que va escriure Josep Hugué a *Regió 7*, unes vegueries reduïdes a meres unitats administratives i de planejament no resolen gran cosa i atorguen primes de capitalitat a unes ciutats en detriment d'altres, sense el contrapès del poder polític. La manera de fer-se valer –diu Hugué– és que toquin els corresponents diputats i senadors i no dependre de les escorialles de Barcelona o Girona.⁵⁸

En resum, he dit reiteradament que si cal dissenyar un nou mapa de vegueries el mínim que se li pot demanar és que sigui millor que el provincial i que atorgui pes polític a uns territoris perifèrics que, fins ara, n'han tingut ben poc. I això requereix, entre altres coses, corregir l'absurda separació administrativa d'Osona i el Ripollès, mantinguda durant els cent setanta anys de vigència d'aquesta divisió provincial. També he dit que l'única vegueria «sacrificada», respecte a la divisió republicana, seria la Regió VI o la vegueria de Vic, tot i que la seva coherència geogràfica i econòmica unida a la seva legitimitat històrica permetrien defensar-la amb convicció, tant des del punt de vista del propi territori com respecte al context general de Catalunya.

En tot cas, crec que la societat osonenca i la ripollesa, unides, de fet, per la història i, sobretot, per l'eix de poblament i de comunicacions que constitueixen les altes conques del Congost i del Ter, o l'antiga N-152 i la línia fèrria de Barcelona a Puigcerdà, hi guanyarien molt si poguessin comptar amb una vegueria pròpia. Com a mínim en els aspectes següents:

– **Primer:** perquè configurarien una demarcació territorial, coherent amb la geografia, la història i l'orientació dels fluxos econòmics i de comunicació. I és aquesta mateixa coherència geogràfica el fet que convertiria la nova vegueria en un potent instrument de revitalització interna i d'equilibri territorial del país.

– **Segon:** perquè les dues comarques –i d'altres que s'hi vulguin adherir– tindrien una personalitat i un pes polític propis, circumstància que tindria un doble efecte: d'una banda, això permetria organitzar el seu territori d'acord amb un poder públic més proper i més conscient de les necessitats locals, fent efectiu el principi de subsidiarietat. O sigui, aquell principi de la Unió Europea que sosté que tot allò que pugui fer l'administració més propera al ciutadà no ho ha de fer una administració de nivell superior. I, per altra banda, perquè això incrementaria la seva capacitat d'influència en els afers generals del país, que no sempre han tingut en compte les especificitats d'aquest territori, situat com un tascó entre les àrees d'influència de Barcelona i de Girona, i poc articulats econòmicament i funcionalment parlant, tant amb la Catalunya Central estricta, fet reconegut en l'informe ja citat de la Diputació de Barcelona (2003), com tampoc amb l'àmbit gironí, tret –potser– de la vall de Camprodon.

58. Vegeu HUGUÉ, Josep. «Vic-Manresa», *Regió 7* (1-9-2001).

– **Tercer:** perquè l'actuació de les diverses administracions en matèria de planejament territorial o sectorial, suport tècnic o material als municipis i prestació de serveis públics, s'organitzaria dins d'un marc territorial coherent, des del punt de vista geogràfic, i d'acord amb l'orientació general dels eixos de comunicació i els vincles econòmics i socials. Afegiria, fins i tot, que l'articulació funcional d'Osona i el Ripollès –i potser de la Cerdanya– és superior a la que tenen les Comarques de l'Ebre, decantades en un cas cap a Reus i Tarragona (Terra Alta i Ribera d'Ebre) i en l'altre cas cap a Tortosa (Baix Ebre i Montsià).

– **Quart:** per la millora que això representaria en qualitat de vida per a la població, en matèries com l'accessibilitat a serveis bàsics com l'assistència sanitària, l'ensenyament públic, l'administració de justícia o l'atenció a la persona, entre molts altres serveis. Al capdavant parlem d'un territori on, a més a més de Vic, hi ha centres tan destacats com Manlleu, Torelló i Ripoll, de manera que té pes econòmic i demogràfic com per acollir els equipaments i serveis que corresponen a una vegueria.

– **Cinquè:** per guanys intangibles en diverses matèries, com ara l'adscripció territorial dels col·legis professionals, del registre de la propietat, de les associacions empresarials, dels mitjans de comunicació de masses, de l'esport i les entitats promogudes per la societat civil, que ara per ara s'han d'adscriure a les seves respectives instàncies de Barcelona o de Girona, com en el cas de les Cambres de Comerç o els col·legis professionals. Tot això afavoriria, sens dubte, la revitalització del teixit socioeconòmic, cultural i cívic d'ambdues comarques i la seva cohesió social i territorial.

En conclusió, ni Osona hi guanya gran cosa, amb la seva adscripció a la Catalunya Central –més aviat hi pot perdre, a causa d'integrar-se en un àmbit territorial que amb la seva incorporació resultaria incoherent des del punt de vista dels fluxos econòmics i de comunicació–, ni el Ripollès millora la seva situació perifèrica, fet que podria agreujar el seu estancament socioeconòmic.⁵⁹

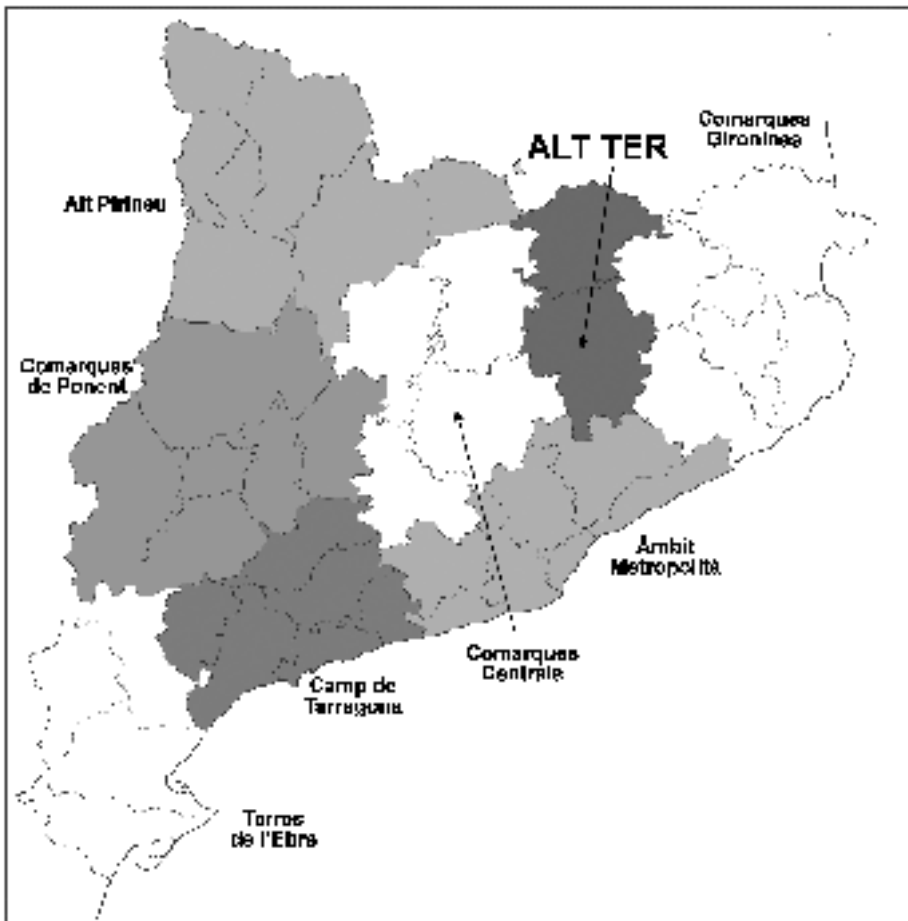
La creació de la vegueria de l'Alt Ter sembla, doncs, una de les poques maneres efectives que ambdues comarques deixin de ser les «perifèries» d'unes províncies en les quals, fins ara, han comptat ben poc –i la creació de la plataforma «*el Ripollès existeix*» és tot un símptoma d'aquest oblit. Prova d'això és el mal estat i el mal servei que dona el ferrocarril, la manca d'un túnel sota la collada de Toses, la pràctica incomunicació viària del Lluçanès o el retard de tantes infraestructures, equipaments i serveis bàsics. L'acció conjunta dels alcaldes i els respectius consells comarcals en defensa del ferrocarril de Barcelona a Puigcerdà és un primer pas i una prova evident del fet que les comarques d'Osona i el Ripollès tenen moltes coses en comú i han de romandre unides si volen assegurar el seu futur i la seva sostenibilitat econòmica i social.

59. Entre el 1981 i el 2001, el Ripollès ha vist com la seva població disminuïa constantment, en passar de 29.620 habitants a 26.268 entre aquestes dues dates. Així mateix, entre el 1986 i el 1996, Catalunya incrementaria els seus llocs de treball en un 19,5%, Osona ho faria en un 13,5 % i el Ripollès els disminuiria en un 2,2%. Vegeu: FONT I GAROLERA, Jaume, 2002, p. 428.

a) *Com quedaria el mapa català amb la vuitena vegueria de l'Alt Ter*

La creació de la vegueria de l'Alt Ter significa passar d'un mapa de set vegueries a un altre de vuit vegueries. Personalment, crec que l'estructura territorial del país respon més a vuit unitats, que són les que ja havia delimitat la Ponència per a la Divisió Territorial de la Generalitat Republicana, sobretot si es té en compte que no tenia massa sentit formar una vegueria amb capital a Tarragona i una altra amb capital a Reus. Si de cas es fa aquesta correcció, el mapa veguerial de la Generalitat republicana queda reduït a vuit vegueries, encapçalades per Girona, Barcelona, Vic, Manresa, Tarragona-Reus, Tortosa, Lleida i la Seu d'Urgell. Aquesta és una divisió més ajustada al funcionament real del territori català i la que contribueix més a l'objectiu d'aconseguir una Catalunya més equilibrada.

Mapa 7. Proposta de mapa de vegueries, amb la inclusió de l'Alt Ter

Font: Mapa base: Generalitat de Catalunya, DPTOP. Elaboració pròpia.

1. Vegueria de la Regió Metropolitana de Barcelona: Barcelonès, Maresme, Baix Llobregat, Vallès Occidental, Vallès Oriental, Alt Penedès i Garraf (capital: Barcelona).

2. Vegueria de les Comarques Gironines: Gironès, Alt Empordà, Baix Empordà, Selva, Garrotxa i Pla de l'Estany (capital: Girona).

3. Vegueria de l'Alt Ter: Osona i Ripollès (capital: Vic).

4. Vegueria de la Catalunya Central: Bages, Berguedà, Solsonès i Anoia (capital: Manresa).

5. Vegueria del Camp de Tarragona: Tarragonès, Baix Penedès, Alt Camp, Baix Camp, Conca de Barberà i Priorat (capital: Tarragona).

6. Vegueria de les Terres de l'Ebre: Baix Ebre, Ribera d'Ebre, Terra Alta i Montsià (capital: Tortosa).

7. Vegueria de Lleida o de Ponent: Segrià, Noguera, Urgell, Pla d'Urgell, Segarra i Garrigues (capital: Lleida).

8. Vegueria de l'Alt Pirineu i Aran: Alt Urgell, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Alta Ribagorça, Cerdanya i Val d'Aran (capital: la Seu d'Urgell).

AFT del PTGC	Pob. 2001	% Cat	Proposta vuit vegueries	Pob. 2001	% Cat.
Àmbit Metropolità	4.390.390	69,2	Àmbit Metropolità	4.390.390	69,2
Comarques Gironines	553.661	8,8	Comarques Gironines	527.917	8,8
Camp de Tarragona	451.902	7,1	Camp de Tarragona	451.902	7,1
Terres de l'Ebre	157.771	2,5	Terres de l'Ebre	157.771	2,5
Àmbit de Ponent	299.079	4,7	Àmbit de Ponent	299.079	4,7
Comarques Centrals	427.645	6,7	Comarques Centrals	298.102	4,7
Alt Pirineu i Aran	62.662	1,0	Alt Pirineu i Aran	62.662	1,0
			l'Alt Ter	155.287	2,5
Catalunya	6.343.110	100	Catalunya	6.343.110	100

Font: Institut d'Estadística de Catalunya (<http://www.idescat.es>).

El fet que d'entrada sigui un territori relativament petit en extensió (2.222,5 km², el 7% de la superfície del país) i població (155.287 habitants, el 2,5 de la població catalana) no invalida la proposta, en principi perquè hom ha situat en 150.000 habitants el llinar de viabilitat d'un ens intermedi com les vegueries; i, en segon lloc, perquè la comparació de la divisió provincial catalana amb la d'altres regions europees, com les italianes, demostra que la vegueria de l'Alt Ter és plausible.

He esmentat en el preàmbul la divisió territorial basca, que compta amb tres províncies dues de les quals (Biscaia i Guipúscoa) són més petites que la vegueria de l'Alt Ter. L'extensió mitjana de les tres províncies basques és de 2.411 km², de manera que si s'extrapola aquesta xifra a Catalunya donaria un resultat de tretze províncies. Si aquests mateixos números s'apliquen a la població basca (2.082.587 habitants el 2001) els 6.300.000 habitants de Catalunya podrien estar repartits en nou províncies.

Si l'argument anterior sembla forçat, es pot fer servir com a mètode de comparació la divisió provincial del nord d'Itàlia, que compta amb unes regions que tenen una estructura de poblament força semblant a Catalunya, caracteritzada per l'existència d'una xarxa madura de ciutats petites i mitjanes. Si considerem només regions semblants a Catalunya, però sempre inferiors en extensió i població,⁶⁰ el Piemonte està dividit en vuit províncies; l'Emilia Romagna, en nou; la Toscana, en deu, i la Llombardia, en onze províncies. Ja he dit abans que hi ha trenta-nou províncies italianes que són més petites que la vegueria de l'Alt Ter i que catorze d'elles tenen una població semblant. En el mapa italià, d'altra banda, hi ha vint capitals provincials que no arriben als 50.000 habitants. Entre elles, Belluno, al Veneto (35.079 habitants); Aosta, a la vall del seu nom (35.079); Rieti, al Lazio (46.342 habitants); o Lecco, Mantova i Sondrio, a la Llombardia (45.827, 47.969 i 22.020 habitants, respectivament), entre altres ciutats. No hi ha dubte que una divisió territorial semblant a la italiana resulta més idònia per a un territori com el català, que les enormes províncies espanyoles pensades per a un territori molt extens i feblement poblat. Això és el que va intentar corregir la divisió veguerial de la Generalitat republicana mitjançant l'establiment de nou demarcacions més ben adaptades a l'estructura territorial i funcional del país i al seu teixit urbà.

Per concloure, la vegueria de l'Alt Ter trencaria inèrcies provincials més que seculars i noves situacions de fet, però seria imperdonable que s'aprovessin les set vegueries proposades sense que els polítics i la societat civil osonenca i ripollesa haguessin defensat la coherència territorial de l'Alt Ter i no s'haguessin pronunciat clarament a favor d'una proposta alternativa de vuit vegueries que, segons el meu parer, té tres mèrits indiscutibles: primer, corregeix millor les disfuncions del mapa provincial vigent, que tant s'ha arribat a criticar; segon, consolida una regió

60. He emprat les dades italianes, però una consulta ràpida a Eurostat o bé a qualsevol atlas una mica detallat permet veure que les províncies espanyoles resulten enormes en comparació amb les províncies o departaments en què estan dividides les regions i els estats europeus. A títol d'exemple es pot dir que a Itàlia hi ha cent dues províncies; a Alemanya, quatre-centes quaranta-quatre demarcacions equivalents a províncies; a Holanda, dotze, i a Bèlgica, deu províncies.

humana i econòmica articulada pels nuclis situats tot al llarg de l'eix Ter-Congost –de Centelles a Ribes de Freser, a través de les valls del Freser i del Ter–, que d'una altra manera queda fragmentada per una invisible frontera administrativa; i tercer, pot arribar a fer més efectives les polítiques d'equilibri territorial del país, sobretot en el cas del Ripollès –i el Lluçanès– submergit des de fa molts anys en una crisi estructural profunda, reflectida per la seva regressió econòmica i demogràfica.

I això qui primer ho ha de defensar és Vic, no en va la ciutat és la capçalera natural i històrica d'aquest territori interior i muntanyenc, centrat pel curs del Ter, aigües amunt de les Guilleries. De fet, la ciutat deu gran part de la seva vitalitat passada i actual al fet que aquest paper li ha estat reconegut per la comarca i pel propi territori, tal com ho mostren l'àrea comercial, l'atracció del mercat i la seva influència en els camps universitari, cívic i cultural. I és precisament aquest reconeixement del propi territori el fet que l'obliga a estar a l'altura de les circumstàncies. Vic hauria de demostrar, en aquest afer de la divisió territorial, la seva proverbial tenacitat. És per això que acabaré aquesta conferència amb una citació de Josep Pla que al·ludeix, precisament, a la tenacitat vigatana: «Vic o la voluntat, Vic o la tenacitat. Si totes les nostres ciutats haguessin mantingut la voluntat, la tenacitat que Vic ha desenvolupat al llarg de l'últim mig segle, el país tindria un aspecte molt diferent» (Josep Pla, 1971: 86). Proposar la vegueria de l'Alt Ter em sembla, doncs, la millor manera de defensar els interessos propis i els d'aquestes contrades interiors i muntanyenques esteses entre el Puigmal i el Montseny, unides des del punt de vista socioeconòmic però fragmentades administrativament des de fa cent setanta anys. I això contribuiria, sens dubte, a fer un país més just i més equilibrat, socialment i territorialment parlant.

Bibliografia

- BORJA, Jordi. «Pau Vila i la divisió territorial de Catalunya (entrevista amb Enric Lluch)». *CEUMT*, núm. 31 (1980), p. 3-12.
- BURGUEÑO RIVERO, Jesús; GRAS CASANOVA, M. Mercè. «La formació del mapa municipal contemporani a Catalunya. El cas de la Segarra». *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 33-34, vol. VII, (1992), p. 115-144.
- BURGUEÑO, Jesús. «La divisió territorial». A: *Transformacions territorials a Catalunya (segles XIX i XX)*. Lleida: Pagès editors, 2000, p. 239-265.
- *Geografía política de la España constitucional. La división provincial*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 2000.
- «No fem anar el carro pel pedregar». *El 9 Nou* [Vic], 2 de febrer de 2001.
- *Història de la divisió comarcal*. Barcelona: Dalmau, 2003.
- CASASSAS, Lluís. «La divisió territorial a Catalunya», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. especial, vol. II (1986), p. 169-173.

- CASASSAS, Lluís; CLUSA, Joaquim. *L'organització territorial de Catalunya*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1981.
- COMISSIÓ D'EXPERTS. *Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Administració Local, 2000.
- CONGRÉS DE CULTURA CATALANA. Àmbit-VIII. *Ordenació del Territori. Manifest i documents*. Barcelona: Documents del Congrés de Cultura Catalana, núm. 4, 1978.
- FONT I GAROLERA, Jaume. «La carreta davant dels bous». *El 9 Nou* [Vic], 26 de gener de 2001.
- «No perdem bous i esqueselles». *El 9 Nou* [Vic], 9 de febrer de 2001.
- FONT I SAGUÉ, Norbert. «Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya». *Jochs Florals de Barcelona*, XXXIX, 1897, p. 319-449.
- PONÈNCIA PER A LA DIVISIÓ TERRITORIAL-GENERALITAT DE CATALUNYA. *Divisió Territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de municipis*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1933.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *La divisió territorial de Catalunya*. Barcelona: Seix Barral, 1937 [edició facsímil].
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *Departament de Sanitat i Assistència Social (1980): Mapa Sanitari de Catalunya*. A: LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol. *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1984, p. 1.313.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *Pla de Carreteres de Catalunya, 1985-2001*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, DPTOP, 1985, 2 vol.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. «Estratègies per a les Comarques Centrals». A: *Memòria, Pla Territorial General de Catalunya*, 1995.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *Pla Territorial General de Catalunya*. Barcelona: Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Direcció General de Planificació i Acció Territorial, 1995, 2 vol.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *La nova organització territorial de Catalunya. Text de les lleis comentaris*. Barcelona: Departament de Governació, Direcció General d'Administració Local, 1987.
- HUGUET, Josep. «Vic-Manresa». *Regió 7*, 1 de setembre de 2001.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Anuari Estadístic de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. IDESCAT (<http://www.idescat.es>).
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA. *Anuari Estadístic municipal i comarcal*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. IDESCAT (<http://www.idescat.es>).
- “LA CAIXA”. «Áreas y subáreas comerciales de España». A: *Anuario Comercial de España*. Barcelona: Servicio de Estudios [diversos anys, última edició consultada: 2003: <http://www.anuarieco2003.lacaixa.comunicacions.com>].

- LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol. «Bibliografia sobre l'organització territorial de l'administració pública a Catalunya (1984-1986)». *Quaderns d'Alliberament*, 12 (1986).
- LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol (ed.). *La gènesi de la divisió territorial de Catalunya. Edició de documents de l'arxiu de la Ponència (1931-1936)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1983.
- (ed.). *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1984.
- LUDEVID, Manuel (dir.). *Estratègies territorials per a l'articulació de les Comarques Centrals*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2003.
- MONTANYÀ, Ramon. *A propòsit de Balmes, la ciutat*. Vic: Ajuntament de Vic, 2003 (Parlaments).
- NADAL I PIQUÉ, Francesc (coord.). *L'organització territorial de l'administració pública*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1994 [document inèdit].
- NADAL, Francesc. *Burgueses, buròcratas y territorio. La política territorial en la España del siglo XIX*. Madrid: IEAL, 1987.
- «La xarxa administrativa i la xarxa urbana a la Catalunya del segle XIX». A: *V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. L'estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai*. Barcelona: L'Avenc, 2000, p. 168-192.
- NEL·LO, Oriol. «Jacobins o girondins? Vegueries!». *Avui*, 10 d'agost de 2003.
- OLIVERAS, Josep. «Antoni Rovira i Virgili i la divisió territorial de Catalunya». *Revista de Catalunya*, 144 (1999), p. 50-72.
- OLIVERAS, Josep. «Rovira i Virgili i la creació de vegueries». A: *Rovira i Virgili 50 anys després*. Valls: Cossetània, 2000, p. 115-135.
- PLA ESTRATÈGIC OSONA XXI. *Territori, equilibri i cohesió comarcal* (plafons de la ponència). Vic: Associació Pla Estratègic Osona XXI, 1999.
- PLA, Josep. *Guia de Catalunya*. Barcelona: Destino, 1971.
- PUJOL, Pere (dir.). *Àlbum Meravella. Llibre de bel·leses naturals i artístiques de Catalunya*. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1928-1933.
- REIXACH I PLA, Modest (dir.). «Delimitación del área de influencia sanitaria de Vic», (1970). A: LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol. *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1984, p. 900-913.
- REPARAZ, Gonçal de. *La Plana de Vic*. Barcelona, Barcino, 1928.
- RIBAS I PIERA, Manuel. «Una proposta de divisió territorial de Catalunya. Fonaments, bases i traçat» (1983). A: LLUCH, Enric; NEL·LO, Oriol. *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1984, p. 800-838.

- SARRIÓ I GUALDA, Josep. «Les divisions històrico-administratives de Catalunya». A: *El sentit històric de la comarca*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Administració Local, 1992, p. 107-185.
- SCOT. *Les futures regions a Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana d'Ordenació del Territori, Institut d'Estudis Catalans, 1989.
- *Informe sobre la segregació de municipis*. Barcelona: Societat Catalana d'Ordenació del Territori, Institut d'Estudis Catalans, 1993.
- SOLÉ SABARÍS, Lluís (dir.). *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, 1958-1974, 4 vol.
- VILÀ I VALENTÍ, Joan. «La comarca com a unitat geogràfica». A: SOLÉ SABARÍS, Lluís (dir.). *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, 1964, vol. II, p. 11-21.
- VILÀ VALENTÍ, Joan; SARRIÓ I GUALDA, Josep. *El sentit històric de la comarca*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Administració Local, 1992, p. 107-185.
- VILA, Pau. *La Cerdanya*. Barcelona: Barcino, 1926 [2a. edició: Barcelona: Empúries, 1986].
- «La divisió territorial de Catalunya». A: *Selecció d'escrits de Geografia*. Vol. I. Barcelona: Curial, 1977.
- VILAGRASA, Josep (ed.). *Transformacions territorials a Catalunya (segles XIX i XX)*. Lleida: Pagès editor, 2000.